

Tone Kregar

Slovaški politični tisk o Slovencih med obema vojnama*

Prva leta po koncu prve svetovne vojne so slovaški politični dnevniki¹ večino svojih strani namenjali zadevam znotraj države, pozornost pa posvečali tudi dogajanju zunaj svojih meja, predvsem revolucionarnemu vrenju v srednjeevropskih državah in Sovjetski zvezi. Poročanje o kraljevini južnih Slovanov je temu primerno skopo, kajti burnih dogodkov, ki bi imeli neposreden vpliv na Češkoslovaško republiko, v tem času ni bilo ravno veliko. Praktično edina novica iz leta 1918 je poročilo ljubljanskega dopisništva liberalno-agrarniškega Slovenskega Denníka (SD)² o sestavi nove jugoslovanske vlade, katere ministri so tudi naštetí.³ Tudi v naslednjem letu so novice dokaj skope, medtem ko jih v Slováku⁴ sploh še ni. Socialdemokratske Robotnícke Noviny (RN)⁵ omenjajo le hrvaške in slovenske želje po republikanski ureditvi države ter obmejna vprašanja kot npr. probleme v zvezi z Reko, Slovenský Denník pa o razmerah v Jugoslaviji in Sloveniji poroča bolj pogosto, vendar večinoma le v obliki kratkih novic ter brez komentarja. Tako npr. bralstvo obveščajo o imenovanju Ivana Hribarja za jugoslovanskega poslanika v Pragi ter novi ljubljanski vladi.⁶ Prav presenetljiv pa je članek o prodoru jugoslovanske vojske v Madžarsko. Ta naj bi po prestopu Mure že zavzela Szombathely ter prodirala na sever z namenom, da se pod Bratislavo spoji s češkoslovaškimi enotami, vse skupaj pa naj bi privedlo do skupne meje oz. neposrednega sosedstva obeh novih držav, za katerega avtor članka tudi navaja.⁷ Pač pa se v SD kolikor je mogoče izogibajo ocenjevanju in vrednotenju jugoslovansko-italijanskim konfliktom, kar je seveda posledica takratnega češkoslovaško-italijanskega zavezništva na eni in pa jasnih simpatij do »južnoslovanskih bratov« na drugi strani. Povsem drugače je seveda pri vprašanju slovenske severne meje, kjer podobnih zavor na slovaški strani ni. Konec januarja precejšnjo pozornost

*Pričujoč prispevek je skrajšan in za objavo prirejen del oz. poglavje magistrske naloge z naslovom Slovensko-slovaški kulturni stiki (1918–1941), ki jo je avtor 16. 12. 2003 zagovarjal na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

¹ Gre za pregled oz. primerjavo pisanja najpomembnejših slovaških političnih dnevnikov oz. pogledov različnih političnih opcij, ki so jih ti dnevniki zastopali. Uporabljeni so Slovenský Denník kot glasilo slovaškega dela Republikanske stranke poljedelskega in malokmečkega ljudstva oz. češkoslovaških agrarnikov, dnevnik katoliške in avtonomistične Hlinkove slovaške ljudske stranke (HSL'S) Slováč, Robotnícke Noviny kot časopis slovaških socialdemokratov ter komunistična Pravda oz. Pravda Chudoby.

² Slovenský Denník je začel izhajati leta 1918 v Ružomberku, od naslednjega leta naprej pa v Bratislavi. Uredniki in sodelavci so prihajali iz hlasističnih vrst. Kot glasilo slovaškega dela agrarnikov je predvsem v 30. letih v določenih vprašanjih zavzemal stališča, ki so se razlikovala od centralne strankine politike. Bil je najboljše organiziran slovaški dnevnik obravnavanega obdobja, pa tudi nivo člankov in prispevkov je bil v primerjavi z ostalimi na najvišjem nivoju. Izhajati je prenehal 31. 12. 1938.

³ Slovenský Denník, 18. 12. 1918.

⁴ Slováč, osrednji časopis SL'S oz. od leta 1925 HSL'S je začel izhajati januarja 1919 v Ružomberku, marca 1922 pa se je redakcija prestavila v Bratislavo, kjer je dnevnik izhajal vse do konca druge svetovne vojne.

⁵ Robotnícke Noviny, glasilo češkoslovaške socialdemokracije na Slovaškem, so od nastanka republike v Bratislavi izhajale najprej dvakrat in pozneje trikrat tedensko, od marca 1920 pa so postale dnevnik. Avtonomna slovaška oblast je časopis ukinila 1. 12. 1938.

⁶ Slovenský Denník, 01. 01., 11. 01. 1919; Robotnícke Noviny, 31. 01., 08. 02. 1919.

⁷ Slovenský Denník, Za naše susedstvo s Juhoslovani, 16. 01. 1919.

posvečajo mariborskim dogodkom in ultimatu generala Maistra Nemcem. Citirana je tudi njegova izjava, da bo v primeru »...če bo jugoslovanska vojska napadena in se bo morala umakniti, zažgal ustrezna mesta, kajti ne dovolim, da bi se proti našemu pravu nekaznovano vzdignila niti ena sama nemška roka...«⁸

V zvezi z Mariborom SD februarja omenja tudi problem moravskega oglja, ki stoji na češkoslovaški meji in ki bi ga Maribor nujno potreboval, Avstrija pa ne dovoli prevoza čez svoje ozemlje.⁹ Zanimivo je, da slovaški tisk v naslednjih mesecih ne poroča o bojih na Koroškem, tako da SD šele maja ponovno opozori na tamkajšnje razmere in sicer s poročilom iz Ljubljane o nemških okrutnostih na Koroškem. Dopisnik med drugim sporoča, da so Nemci obesili tri slovenske duhovnike, zaprli ženo poslanca Grafenauerja ter internirali okrog 1600 oseb, ne glede na starost in spol. Te podatke je Deželna vlada za Slovenijo že predložila Protiću, ki naj bi jih posredoval jugoslovanski mirovni delegaciji v Parizu.¹⁰ V poletnih mesecih leta 1919 objavi SD Hribarjev poziv Jugoslovanom, naj po svojih močeh pomagajo ČSR v vojni z Madžari,¹¹ poroča pa tudi o sprejetju predloga za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani.¹²

Omenjali smo že, da se list slovaških agrarnikov najprej izogiba vpletanja v jugoslovansko-italijanske obmejne spore, oktobra 1919 pa v uvodnem komentarju prvič jasno obsodi D'Anunzia in italijanske apetite ter se postavi na jugoslovansko stran z naslednjimi besedami: »Razuzdali so se torej temni tokovi italijanskih mas, brezmejnega šovinizma in slavoželjnosti italijanske javnosti, ki si, pijana zmage in obsedena z aneksionističnimi apetiti, hoče prilastiti celotno hrvaško primorje, celo Dalmacijo, zaslužniti Slovence in zgraditi imperij, ki bi vladal celemu Jadranskemu morju...«¹³

Pisanje SD o italijansko-jugoslovanskih konfliktech se nadaljuje tudi v naslednjem letu, dobra obveščenost o problematiki pa daje slutiti, da je ta časopis v Ljubljani ves čas imel svojega dopisnika. Le-ta opisuje divje demonstracije Italijanov v Trstu, oziroma nasilje nad Slovenci in slovenskimi stavbami, med drugim tudi požig Narodnega doma ter navaja, da so karabinjerji in vojska vse skupaj le nemo opazovali. Dobro in podrobno opisanega fašističnega divjanja sicer ne komentira, a že brez tega se v članku jasno čuti nesoglasje in odpor do Italijanov in njihovega početja.¹⁴

Leta 1920 se tudi v katoliškem Slováku pojavijo prve novice iz Jugoslavije, med drugim tudi o ustanovitvi Male Antante, kateri bodo v prihodnosti vsi slovaški časopisi posvečali precejšnjo pozornost. Slovák piše tudi o srečanju Orlovske zveze v Mariboru, 30. 07. 1920, ki so se ga udeležili tudi Orli iz ČSR.¹⁵ Te novice drugje ne bomo zasledili, kar niti ne preseneča. Orlovske vrste v ČSR so sestavljali v glavnem moravski, predvsem pa slovaški katoliki, katerih večinski dnevnik Slovák z izrazito klerikalno in konzervativno usmeritvijo je mednarodnemu katoliškemu sodelovanju v celotnem obdobju svojega izhajanja posvečal precejšnjo pozornost in naklonjenost.

Podobno pa na drugi strani ideološkega spektra Robotnícke Noviny kot socialdemokratski časopis edine poročajo o železničarski stavki v Sloveniji ter o dogodkih na Zaloški cesti.¹⁶ Prav tako RN največ prostora izmed vseh slovaških časopisov namenjajo koroškemu

⁸ Slovenský Denník, Nemci a Juhoslovani, 23. 01. 1919.

⁹ Slovenský Denník, Nemci proti Slovincem, 21. 02. 1919.

¹⁰ Slovenský Denník, Nemecké ukrutnosti v Korutanoch, 14. 05. 1919.

¹¹ Slovenský Denník, Ohlas k Juhoslovanom, 07. 06. 1919.

¹² Slovenský Denník, Slovinská univerzita v Lublani, 20. 07. 1919.

¹³ Slovenský Denník, Pred vojnoú italskou-juhoslovanskou?, 01. 10. 1919.

¹⁴ Slovenský Denník, Demonstrácie Talianov proti Slovincem, 15. 07. 1920.

¹⁵ Slovák, 17. 08. 1920.

¹⁶ Robotnícke Noviny, 24. 04. 1920.

plebiscitu. Medtem ko SD o njem skorajda ne poroča, oz. piše več o dogodkih po njem kot je npr. nasilje nad Slovenci in odhod jugoslovanske vojske s plebiscitarnega ozemlja, Slovák pa objavlja le kratka, telegrafska in zelo nevtralna sporočila, RN dogodkom v zvezi z njim skrbno sledijo. Še pred plebiscitom pišejo o zgodovini tega območja, o »stoletnem nemškem pritisku« nad slovenskim ljudstvom, ki je »podobno kot slovaško zaradi tega ostalo kulturno zaostalo in se zato ne zaveda daljnosežnega pomena svojega glasu...« Zato, pišejo RN, »... ne bo veliko presenečenje, če rezultat glasovanja ne bo odgovarjal resničnemu številu slovenskega življa na plebiscitarnem območju Koroške...«, poleg tega pa je avstrijska agitacija močna, na glasujoče pa bo vplivala tudi italijanska prisotnost v plebiscitni komisiji.¹⁷

Ko je njihova zlovesča napoved s plebiscitom potrjena, RN navajajo rezultate in se »skupaj s slovenskim prebivalstvom« sprašujejo, kako so lahko Slovenci kljub večini izgubili. Ponujajo tudi svoj odgovor: »Ta stvar je zares težko razumljiva, ne glede niti na to, da so nezanesljivi volilci pod pritiskom terorja, groženj in podkupovanja glasovali z nasprotniki. Gotovo je, da so nasprotniki zmagali samo z glasovi tujcev, ki so volilno pravico, ki jim po mirovni pogodbi ni pripadala, po zaslugi plebiscitne komisije obdržali.«¹⁸

V naslednjih dneh poročajo še o demonstracijah po Sloveniji, o zahtevah po zasedbi in vdoru jugoslovanske vojske ter o volilnih goljufijah, novembra pa njihovo pozornost (tudi z povzemanjem slovenskega socialističnega časnika Naprej) že pritegne Rapalska pogodba, v zvezi s katero sicer ni daljših komentarjev.¹⁹

O Rapalski pogodbi in jugoslovanskih odzivih nanjo piše tudi Slovák, o dogovorih med Italijo in Kraljevino SHS pa sproti poroča tudi SD. Ta časopis tudi edini komentira rezultate prvih volitev v kraljevini, pri tem pa ves čas omenja termine kot so Jugoslavija, jugoslovanski ipd.

V uvodnem komentarju s pomenljivim naslovom »Poduk iz jugoslovanskih volitev« avtor članka komentira uspehe posameznih strank in za največje poražence označi avtonomistične stranke. Piše o porazu hrvaških avtonomistov in v isti sapi nadaljuje: »Enako slabo se je izteklo SLS pri Slovencih. Do sedaj je imela ljudska stranka pri Slovencih ogromno večino. Jugoslovanska pučka (ljudska) stranka je igrala stranko, ki sicer priznava Jugoslavijo, v resnici pa je bila pod močnim vplivom klerikalnih dunajskih krogov, ki še vedno sanjajo o obnovitvi habsburške monarhije in nesrečno posegajo tako med Slovence kot med Slovake. Pri volitvah je ljudska stranka izgubila polovico volilcev in dobila le 24 mandatov, se pravi manj kot mohamedanci, ki jih imajo 28.«²⁰

Kot vidimo, gre za prvi komentar, ki avtonomaštvo v Jugoslaviji primerja s slovaškim in ga obtožuje teženj po razbitju novih mladih držav ter ambicij po restavraciji črnožolte monarhije. V podobnem tonu še naprej sledijo razne obtožbe in kritike in očitno je, da liberalno-agrarni, čehoslovakistični²¹ SD s podobnim vatlom kot domačo HSL'S, meri tudi jugoslovanske avtonomiste, predvsem Radića in Korošca.

Se pa zato na drugi strani Slovák komentarju jugoslovanskih volitev spretno izogne in se v tem obdobju ukvarja predvsem z vprašanjem in problemom slovaške avtonomije znotraj ČSR. V obilici člankov s tovrstno tematiko in avtonomistično tendenco se dotakne tudi

¹⁷ Robotnícké Noviny, Plebiscit v Korutansku, 13. 10. 1920.

¹⁸ Robotnícké Noviny, Výsledek hlasování v Korutanech, 15. 10. 1920.

¹⁹ Robotnícké Noviny, 14, 11., 16. 11. 1920.

²⁰ Slovenský Denník, Poučení z juhoslovanských volieb, 5. 12. 1920.

²¹ Za čehoslovakizem označujemo idejno-politični koncept, ki Čehe in Slovake smatra za dve »veji« enega, češkoslovaškega naroda. V obdobju 1. ČSR (do Münchna) to stališče ni zastopala le uradna Praga, temveč (kljub posameznim razlikam v tolmačenju termina) tudi precejšen del slovaške politike, njegov največji nasprotnik pa je bila avtonomistična in katoliška Slovaška ljudska stranka.

primerjave z nacionalnimi razmerami v Jugoslaviji. Pri poudarjanju narodne različnosti Slovakov in Čehov, poleg primera Dancev in Norvežanov, namreč navajajo tudi primer Srbov in Hrvatov ter Slovencev in Hrvatov, »ki imajo veliko skupnega, a nočejo biti isti narod.«²²

Leto 1921 je Kraljevini SHS med drugim prineslo tudi Vidovdansko ustavo z uzakonitvijo narodnega unitarizma in državnega centralizma in pa poostren pritisk na komuniste, ki je vrhunec doživel z, avgusta v Narodni skupščini izglasovanim, Zakonom o zaščiti države.

Vse te dogodke je pozorno spremljal tudi slovaški tisk, le da vsak od časnikov s poudarki na različnih temah, odvisno pač od njegove politične in ideološke provenience. Robotniške Noviny prostor namenjajo predvsem »zaradi razširitve komunizma slabotni« jugoslovanski socialdemokraciji in poudarjajo, da je »le v Sloveniji zaradi tradicije socializem močnejši«

Pišejo še o komunističnih napadih, sporih med jugoslovanskimi socialdemokrati in komunisti, kot tudi med komunisti samimi, a vendarle menijo, da pregon komunistov »škodi delavskemu gibanju in kapitalizmu podaljšuje življenje.«²³ Slednja misel na nek način celo preseneča, kajti prav v tem času začenjajo RN na svojih straneh z izrazito propagandno kampanjo proti slovaškim komunistom, ki jim očitajo celo madžaronstvo, ter komunizmu nasploh. Če torej RN ukrepe proti jugoslovanskim komunistom vsaj načeloma obsodijo, se SD do njih sploh ne opredeli oz. jih ne komentira, medtem ko jih Slovák celo pozdravi, z njimi soglaša ter jih priporoča in daje za vzgled tudi češkoslovaški vladi.²⁴ Slovák tega leta seveda poroča tudi o smrti kralja Petra, katerega življenje in delo opisuje v zelo pozitivnih in prijaznih tonih, še več prostora pa pokojnemu monarhu nameni SD, v katerem kot podlistek izhaja tudi njegova biografija.²⁵ SD se tudi najbolj posveča Vidovdanski ustavi, pri vseh svojih zapisih in komentarjih pa uporablja izključno termin »jugoslovanski narod«. Z navdušenjem govori o češkoslovaško-jugoslovanskem prijateljstvu, propagira Češkoslovaško-Jugoslovansko ligo ter popularno načelo »Vernost za vernost.«²⁶

In ravno to, tako pogosto poudarjeno prijateljstvo in zavezništvo (tudi v orožju) med ČSR in SHS, bi se iz načel in teorije že konec leta lahko kaj kmalu spremenilo v prakso. Oktobra je namreč zaradi znanih političnih ambicij bivšega cesarja Karla Habsburškega prišlo do mobilizacije v ČSR, čemur je sledila še mobilizacija v kraljevini. Ko je Mala Antanta Budimpešti postavila ultimat, so se zadeve sicer umirile, kljub temu pa se tako ČSR kot Jugoslavija še dolgo nista osvobodili strahu pred morebitno restavracijo Habsburške monarhije, kar je imelo posledice tako v notranji kot zunanji politiki obeh držav.

Dodatno so se recimo zaostrole razmere na relaciji čehoslovakizem – slovaški avtonomizem, katere smo skupaj z jugoslovanskimi paralelami že nakazali, zato v tem kontekstu ne preseneča velik intervju z novim jugoslovanskim veleposlanikom v Pragi, Slovencem dr. Bogumilom Vošnjakom, ki ga je 4. junija 1922 objavil Slovenský Denník. V zvezi z aktualnimi vprašanji Jugoslavije in ČSR je Vošnjak izpostavil nujno sodelovanje tako na gospodarskem kot političnem področju. Govoril je tudi o Jugoslovanskem odboru in Krfski deklaraciji, pri kateri je sam sodeloval kot »predstavnik slovenskega dela našega naroda«, o nujnosti južnoslovanske monarhije, pomenu Vidovdanske ustave, izrazil optimizem pri reševanju jugoslovansko-italijanskih sporov ter kot rešitev jugoslovanskega gospodarstva poudaril predvsem »sistematično in organizirano delo«. Na novinarjevo vprašanje o načrtovanem obisku

²² Slovák, Čo nas spaja s Čechmi, 19. 01. 1921.

²³ Robotniške Noviny, Zostrený režim proti robotnikom v Juhoslávii, 04. 01. 1921; 08. 02., 01. 07., 24. 07., 29. 07., 08. 09. 1921.

²⁴ Slovák, 31. 07., 10. 08. 1921.

²⁵ Slovenský Denník, 18. 08. 1921.

²⁶ Slovenský Denník, 21. 05., 22. 05. 1921.

na Slovaškem (intervju je potekal v Pragi, op. T. K.) je Vošnjak izrazil željo, da bi jo obiskal, saj ima veliko stičnih točk z razmerami v Sloveniji in na Hrvaškem ter dodaja, »da kot rojeni Slovenec dobro razume psihološki položaj, kot je nastal z nastankom nove države.« Besede nekega slovaškega poslanca, ki je v praški skupščini vzkliknil, da je Slovacom šlo pod Madžari bolje, pa tako komentira: »...Ta vzklik, ki je plod mentalitete preteklosti, te preplete preteklosti, ki je hotela uničiti samozavest in bodočnost češkoslovaškega naroda, ni le vaš pojav. Tudi med Slovenci in Hrvati se najdejo takšni čudni ljudje...« Vendar pa Vošnjak v tem ne vidi nič novega in pravi, da je bilo podobno v vseh osvobojenih in združenih državah, kot primer pa navede nostalgijo italijanskega kmeta po stari Avstriji, ki je trajala še dolgo po združitvi Italije. Intervju konča s prepričanjem, da »bodo z močno narodno in državno zavestjo takšni pojavi za vedno izločeni.«²⁷

Seveda takšne in podobne unitaristične izjave luči sveta niso mogle ugledati na straneh Slováka, ki je do nacionalnega vprašanja in imena zastopal diametralno nasprotno stališče. Ta raje ves čas budno in z velikimi simpatijami spremlja hrvaškega voditelja Stjepana Radića in njegovo stranko, s tem v zvezi pa na njegovih straneh že najdemo prve obsodbe Srbov in njihove politike. Kot na primer to, da sta Radić in njegovo ljudstvo nezadovoljna, ker »surovi« Srbi, ki so na nižji kulturni ravni, želijo vladati vsem, pa tudi sami nad sabo. Politiko »originalno« srbske vlade primerja s »češkim imperializmom«, saj stojita na istem temelju, le da so Čehi bolj pretkani, zahodnejši. Nenazadnje, tako Slovák, je tudi v Ženevo vlada SHS poslala samo Srbe, enako pa so storili Čehi, ki so tja poslali Čehe in Čehoslovake, ki slovaškega naroda ne zastopajo.²⁸

Se pa na Slovákovih straneh Slovenci kmalu pojavijo tudi v okviru dosti bolj sproščene in praznične tematike. Ena od številnih rubrik tega časnika je bila tudi Slovenský Orol (Slovaški Orel), ki se je redno posvečala dejavnosti slovaških orlovskih društev, pa tudi njihovemu mednarodnemu sodelovanju. Na orlovski zlet v Brnu, avgusta 1922, so bili med drugimi povabljeni tudi Orli iz Jugoslavije, se pravi iz Slovenije in Hrvaške. Slovák je njihov prihod napovedal že v maju²⁹ in javnost obvestil, da jih namerava v Ružomberku sprejeti sam vodja slovaške katoliške politike Andrej Hlinka.³⁰ O samem poteku zleta časnik izčrpno poroča. Tako naj bi v Brno prišlo 1200 Jugoslovancev na čelu z nadškofom Jegličem, starostno hrvaško-slovenske orlovске zveze dr. Meglerjem ter tajnikom Hrvatske pučke stranke dr. Andrićem,³¹

²⁷ Slovenský Denník, Vyslanec dr. Vošnjak o aktuálnych otázkach Juhošlavie a Československa, 04. 06. 1922; prim: Jurij Perovšek, Bogumil Vošnjak in »srbsko-hrvaško-slovenski« jezik, Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941, str. 257.

²⁸ Slovák, Radić, 29. 04. 1922.

²⁹ Slovák, 27. 05. 1922.

³⁰ Andrej Hlinka (1864–1938), katoliški duhovnik in najpomembnejša oseba slovaškega katolicizma in avtonomizma v času 1. ČSR. V 90. letih 19. stoletja je deloval v madžarski Zichovi ljudski stranki, a se pozneje kot prepričan narodnjak z njo razšel. L. 1906 je pomagal ustanoviti Slovaško ljudsko stranko (SLS), pozornost pa je pritegnil predvsem v zvezi z dogodki v Černovi, ko je bil na političnem procesu obsojen in zaprt. Avreola mučenika, ki je trpel za svoje narodno prepričanje je še povečala njegov prestiž. Čeprav je bil Hlinka tribun slovaške samobitnosti, se je leta 1918 javno izrekel za sodelovanje s Čehi in za razhod z Ogrsko. Po obnovi delovanja SLS je bil znova izvoljen za njenega predsednika, l. 1925 pa je stranka svojemu nazivu dodala tudi njegovo ime. Z zahtevami po samoupravi Slovaške je na lastno pest odpotoval tudi na Pariško mirovno konferenco, kjer ni dosegel ničesar, po povratku pa je bil celo interniran. Osvobodila ga je šele izvolitev za poslanca l. 1920. Vse svoje politično delo v 1. ČSR (poslanec v praškem parlamentu je bil od 1918 do 1938) je Hlinka namenil boju za avtonomijo ter bil gotovo najpriljubljenejši slovaški politik, ki pa si Slovaške ni predstavljal izven okvira skupne, vendar enakopravne ČSR. Umrli je sredi dramatičnih dogodkov na predvečer Münchna, 16. 8. 1938. Eduard NižHanský a kolektív, Kto bol kto za 1. ČSR, QIII, Bratislava 1993 (v nadaljevanju: Kto bol kto za 1.ČSR...), str. 72–76.

³¹ Slovák narobe zapiše, da je Andrić tajnik SLS. (op. T.K.)

odpravo pa je spremljal sam glavni urednik Slovenca Smodej.³² Južnoslovanski gostje so bili navdušeno sprejeti tako v Brnu, kot v slovaškem Ružomberku, kamor jih je po napovedanem programu vodila pot po koncu zleta.

Tam sta jih najprej pozdravila Hlinka in ružomberški župan dr. Mederly, sledil pa je predstavnik gostov, dr. Pirc iz Ljubljane ter si z besedami: »*Prihajamo k vam, da bi videli Ružomberok in Černovo*³³ in da bi si na tej posvečeni, dragi zemlji nabrali moči, navdušenja in vztrajnosti, potrebnih v boju za narodno in krščansko idejo...«, pridobil velike simpatije Slovakov.³⁴ Še večje navdušenje in z njim povezan aplavz si je dr. Pirc, ki je bil očitno dežurni govornik Jugoslovanov, zaslužil naslednji dan, ko je zbranemu katoliškemu občestvu spregovoril z balkona ružomberškega magistrata:

»*Ne bojte se, dragi bratje Slovaki moje rdeče srajce. Pod njo bije srce katolika iz Jugoslavije, ki odkriva veliko podobnost med vašimi Tatrami in svojimi gorami, med vašim Vahom in našo Savo. Katoliki v Jugoslaviji stojimo v tej isti bojni Kristusovi fronti kakor vi. Tja so nas postavili enaki ideali kot tudi vas. Tako kot vi, tudi mi nismo čakali obračuna, kot so čakali katoliki v Franciji. Boj smo sprejeli in borili se bomo vse dokler ne uveljavimo življenjsko pravico katolicizma v naši državi. Obljubljamo in obljubite tudi vi vsi, da bomo vztrajali v bojni fronti Kristusovi, dokler ne zmagamo. Bog živi!*«³⁵

Navdušeni Pirc je bil zadolžen še za zdravico na družabnem banketu, ki je sledil in na katerega je bilo povabljenih sedemdeset gostov. Tako tam, kot tudi na celotnih ružomberških svečanostih 19. in 20. avgusta pa so manjkali češki katoliki, tako da so bili navdušenega, na momente celo ekstatičnega poletnega katoliškega druženja deležni zgolj Slovaki, Slovenci in Hrvati.

Najpomembnejši politični dogodek leta 1923 v kraljevini SHS so bile volitve v Narodno skupščino, katere sta med slovaškimi časniki budno spremljala predvsem SD in Slovák. Agrarniški dnevnik pa je še pred volitvami dva članka posvetil dvema izmed nekoč najpomembnejših slovenskih politikov. V prvem spremlja politično vrnitev bivšega kranjskega deželnega glavarja dr. Ivana Šušteršiča, njegove politične ambicije in pot v Beograd,³⁶ v drugem pa se poslovi od dr. Ivana Tavčarja, ki ga pisec nekrologa označi za eno najmarkantnejših osebnosti slovenskega političnega življenja ter velikega prijatelja češkoslovaškega naroda in države.³⁷

A nazaj k volitvam. SD spremlja že priprave nanje, prve izide pa objavi pod naslovom »*Volilna zmaga državotvornih strank v Jugoslaviji*«³⁸ Kljub temu dokaj enostranskemu in pretencioznemu naslovu pa časnik v naslednjih številkah dokaj realno oceni volilne rezultate ter se poskuša vzdržati vrednostnih komentarjev.³⁹ A ne za dolgo, saj že v začetku aprila sledi oster protiradičevski komentar o politični situaciji po volitvah. Komentator hrvaškega politika obtoži potvarjanja zgodovine in ščuvanja proti Srbom, glede Radičevega poskusa ustvariti skupni blok s SLS in muslimani pa pravi, da so razlike med Korošcem in Spahom na eni ter Radičem

³² Slovák, Orolský slet v Brne, 12. 08. 1922.

³³ V vasici Černova je leta 1907 prišlo do krvave in odmevne tragedije, saj so madžarski žandarji ubili 15 in ranili več deset slovaških domačinov. Več o tem v: Roman Holec, *Tragédia v Černovej a slovenská spoločnosť*, Matica slovenská, Martin 1997.

³⁴ Slovák, 22. 08. 1922.

³⁵ Slovák, 23. 08. 1922.

³⁶ Slovenský Denník, 01. 01. 1932; prim: Jurij Perovšek, *Kratko življenje Narodne ljudske stranke*, Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941, str. 283.

³⁷ Slovenský Denník, 23. 02. 1923.

³⁸ Slovenský Denník, *Volebné vítězstvo štátnotvorných strán v Juhoslávii*, 20. 03. 1923.

³⁹ Slovenský Denník, 21. 03. 1923.

na drugi strani prevelike, da bi se prva dva dala tako lahko prikleniti, saj »Korošec, slovenski politik in Spaho, vodja muslimanov sicer sta revizionista, a vendar ob tem patriota in monarhista, ki se ne bojujeta proti kroni, vladi ali proti Srbom, temveč le proti sistemu...«⁴⁰ V drugem zanimivem komentarju naslednjega dne njegov avtor dr. František Kalač razmišlja o jugoslovanskih razlikah ter z velikim optimizmom in upanjem piše o nujnosti razrešitve srbsko-hrvaškega spora, kar je osnova za stabilizacijo Jugoslavije in Srednje Evrope. Poudarja, da je potrebno »odbalkanizirati Balkan, da ne bo več sod smodnika«, zagotavlja pa tudi, da ČSR posebej ne podpira nobene politične stranke v Jugoslaviji, saj ima tako iz razlogov pomena Male Antante kot vseslovenske politike interes za njeno enotnost.⁴¹ S popolno nepristranskostjo uradne češkoslovaške politike, katere eksponent je nenazadnje tudi SD,⁴² se seveda ni mogoče strinjati. A vendarle je časopisu v tem obdobju mogoče priznati vsaj določeno željo po objektivnosti. To nenazadnje potrjujejo tudi naslednji komentarji politične krize v Jugoslaviji, ki ne prizanašajo niti Pašiću, čigar vladno politiko označujejo celo kot poldiktaturo.⁴³

Diametralno obratno in neprimerno bolj enostransko se o jugoslovanskih volitvah na Veliko noč 1923 razpiše Slovák, ki rezultate objavi pod sicer ustreznim naslovom »Zmaga avtonomističnega gibanja v Jugoslaviji«. Z navdušenjem predstavi jugoslovanske avtonomistične voditelje Korošca, Spaha in Radića, v zvezi z domnevami, da bo vlada posegla po Zakonu o zaščiti države, zaprla avtonomistične voditelje in razpisala nove volitve, pa zapiše naslednje: »Kakorkoli se bodo razmere v Jugoslaviji razvijale naprej, eno ostane neizpodbitno, in to je, da ideja avtonomije zmaguje nad idejo centralizma, specifično narodno uveljavljanje pa zmaguje nad fikcijo enotnega naroda, ki predstavlja smrt za narode.«

Izreden pomen uspeha jugoslovanskih avtonomistov tudi za slovaške avtonomistične težnje pa pričajo naslednje besede: »Zmage avtonomističnega gibanja v Jugoslaviji ne smemo le občudovati, ampak se od njega učiti ter za ohranitev slovaškega naroda takšno zmago uresničiti tudi tu...« Še bolj neposredno je odprto pismo redakcije Slováka na drugi strani iste številke, ki se ga zaradi sporočilnosti, še bolj pa sočnosti splača prebrati v celoti:

»Bratom Radičevcem in Koroščevcem!

Tisoč štiristo let je minilo od takrat, ko so se Slovaki odtrgali od veje, ki se je iz severne pradomovine Slovanov valila na jug. Na poti smo mi ostali ob vznožju Tater in Karpatov, medtem ko ste vi, naši najbližji sorodniki, nadaljevali naprej proti južnim krajem Evrope. A kljub vsej časovni in prostorski oddaljenosti, smo mi ves čas ohranili spomin na sopripadnost s hrvaškimi in slovenskimi brati v jeziku, običajih in tradiciji. Vseskozi prisotni občutek sloge je zopet oživel v nas danes, ko smo izvedeli, da so bratje Slovenci in Hrvati storili tako velik korak k svoji narodni uveljavitvi. Naša usoda je podobna vaši. Tudi mi hočemo živeti življenje naroda v okviru enotne države, katero tvorimo skupaj s soslednjim in sorodnim slovanskim narodom, vendar pa trpimo zaradi prekletstva bratskega nesoglasja. Vaš največji politični uspeh nas veseli in nas vzpodbuja. Na predvečer praznika Vstajenja novice o vas v nas krepijo prepričanje o zmagi resnice nad lažjo in o zmagi svobode nad nasiljem. V velikonočnem razpoloženju Vstajenja, vas z najiskrenejšo bratsko ljubeznijo pozdravlja garda borcev za slovaške pravice, zbrana okrog edinega slovaškega dnevnika.«

Uredništvo Slováka⁴⁵

⁴⁰ Slovenský Denník, Boj medzi Pašićom a Radićom, 04. 04. 1923.

⁴¹ Slovenský Denník, Juhoslávia a stredná Europa, 05.04. 1923.

⁴² Agrarniki so bili najmočnejša stranka v 1. ČSR in sodelovali v prav vseh vladah, katere so največkrat tudi vodili.

⁴³ Slovenský Denník, 16. 05. 1923.

⁴⁴ Slovák, Víťazstvo avtonomistického hnutia v Juhoslávii, 31. 03. 1923.

⁴⁵ Slovák, Bratom Radičovcom a Koroščovcom, 31. 03. 1923.

Pismo je tako jasno in očitno, da posebnega komentarja sploh ne potrebuje, velja pa opozoriti na trditev uredništva, kako je Slovák edini pravi slovaški dnevnik. Na nek način to tudi drži, saj so bila vsa ostala meščanska glasila usmerjana pretežno iz Prage ter zagovarjala centralizem in čehoslovakizem.⁴⁶

Slovák nadaljuje z intenzivnim spremljanjem politične situacije v Jugoslaviji in se po pričakovanju najbolj posveča narodnemu vprašanju. Slovence poziva k sodelovanju s Hrvati, piše o Pašičevih poskusih pridobiti Korošca v vlado,⁴⁷ maja pa napove 5. shod slovenskih katolikov, ki naj bi potekal med 26. in 28. avgustom. Ob slavonspevu katoliški politiki označi pomen shoda ter kot »*srečno naključje*« napove, da se bodo v istem času v Bratislavi zbrali tudi slovaški katoliki na svojem prvem evharističnem kongresu.⁴⁸ Zanimivo je, da o samem poteku kongresa v Slováku ne najdemo nikakršnih novic, pač pa o njem pišejo RN, ki v skladu s svojo integralistično usmeritvijo izpostavijo predvsem Aleksandrov prihod v Ljubljano ter slavnostni spreved 40.000 katolikov, ki so »*manifestirali za kralja in enotno državo*«⁴⁹

Politične situacije v Jugoslaviji RN tega leta ne komentirajo ravno pogosto in raje povzemajo jugoslovanske časopise. Kljub temu pa je opazen odpor do Radića, ki ga celo primerjajo s Tuko,⁵⁰ trnom v očesu (češko)slovaških socialdemokratov. To stališče je povsem razumljivo, če vemo, da je ravno ČSSD nastopala izredno centralistično, slovaške avtonomistične težnje zavračala kot razbijanje države in prevratništvo madžaronov, s podobnimi očmi pa je gledala tudi na jugoslovanske notranje-politične razmere.

Kot da bi stalne jugoslovanske vladne krize, politične zmešnjave in konstantni medstrankarski spori, nenačelna pajdašenja in goljufije, ki pa vsaj navzven niso prinesle nič pomembnega, začele dolgočasiti slovaške opazovalce. Slovaški tisk v naslednjih letih dogodkom v Jugoslaviji ne posveča več tako velike pozornosti (izjema je le Radić in njegova HRSS), sorazmerno s tem pa je slabo zastopano tudi dogajanje v Sloveniji in slovenski politiki.

Leta 1924 je na jugoslovansko stvarnost še najbolj pozoren Slovenský Denník, ki se v julijskem članku o komunistih v Jugoslaviji dotakne tudi Slovenije. Opisuje delovanje komunistov, ki se po razpustitvi partije skrivajo pod okriljem NDSJ ter našteva njihove »*teroristične akcije*« po Sloveniji. SD opravičuje vladne postopke proti NDSJ, »*ki ni nič drugega kot*

⁴⁶ Na tem mestu velja opozoriti tudi na prispevek v slovaški literarni reviji Slovenské pohl'ady, ki je izšel leta 1923. V njem Ljubomir Maraković (ki je sicer tako kot Ivan Zorec o slovenski, Slovake obveščal predvsem o hrvaški književnosti in kulturi) pod naslovom Problém juhoslovanskej kultúry (Slovenské pohl'ady, XXXIX, 1923, št. 3, str. 185.) spregovori o razlikah med slovensko na eni ter srbsko in hrvaško kulturo na drugi strani, poudari pa tudi razlike med Hrvati in Srbi, ki se kažejo predvsem v različni vrsti književnosti. Marakovićev članek zveni dokaj antiunitaristično, kar nam priča tudi o tem, da je bilo uredništvo revije Slovenské pohl'ady (SP) dosti bolj »slovaško« orientirano in temu primerno tudi med dopisniki izbiralo ljudi bolj narodne orientacije od tistih, ki so denimo sodelovali s Prúdy. Res pa je tudi, da so bili SP kulturno-literarni časopis, ki se s političnimi vprašanji praviloma ni ubadal in je zato tudi njihov odnos (interes) do Jugoslavije in tamkajšnjega narodnega vprašanja bolj obrobneža značaja.

⁴⁷ Slovák, 06. 04., 24. 04. 1923.

⁴⁸ Slovák, 17. 05. 1923.

⁴⁹ Robotnícké Noviny, 29. 08. 1923; prim: Jurij Perovšek, Peti katoliški shod, Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941, str. 290,291.

⁵⁰ Vojtech Tuka (1880–1946), univerzitetni profesor, urednik in politik. V slovaško politiko je aktivno vstopil šele po 1. svetovni vojni, po uspešni znanstveni karieri. L. 1920 je postal urednik (pozneje glavni) Slováka ter za HS=S izdelal maksimalistični predlog avtonomije (sprememba ČSR v zvezno unijo, povezano zgolj z osebo predsednika in pa obrambo države v primeru vojne). V 20. letih se je aktiviral pri organizaciji (pozneje prepovedanih) oboroženih oddelkov t. i. »*rodoobranstva*«, prve odkrito fašistične organizacije na Slovaškem. V začetku leta 1928 je javnost razburil njegov članek Vacuum iuris, v katerem je po svoje tolmačil tajno klavzulo Martinske deklaracije. Naslednje leto je bil aretiran in obsojen na 15 let zapora zaradi izdaje domovine. Leta 1937 je bil pogojno izpuščen, v politiko pa se je vrnil ponovno po Münchnu. V obdobju Slovaške republike je bil eden od vodilnih politikov, saj je do bolezni 1944 zasedal funkcijo predsednika vlade in zunanjega ministra. Po vojni ga je narodno sodišče kot vojnega zločinca obsodilo na smrt in obsodbo tudi izvršilo. Kto bol kto... str.196, 197.

filialka III. Internationale«, prostor pa izkoristi še za kritiko slovenskih klerikalcev: »...Agresivnost teh rdečih elementov pa bi gotovo ne bila tako velika, če ne bi tamkajšnji klerikalni tisk sistematično ščuval proti vsemu, kar ni klerikalno, ter se odkrito povezoval in istovetil z akcijami, katerih cilj je spodkopavati red in konsolidacijo ter širiti nemir med ljudstvom...«⁵¹

Sicer v tem letu SD spremlja tudi vse Radićeve korake ter (dober mesec po pogovoru s takratnim premierom Davidovićem) objavi tudi intervju z njim,⁵² ostro pa obsodi tudi fašistične pojave v Jugoslaviji, oz. organizacije kot so ORJUNA, SRNAO in HANAO obtoži, da namesto boja za konsolidacijo države, ščuvajo k bratomornim spopadom.⁵³

V daljšem članku o razmerah v Jugoslaviji junija 1924 prvič spregovori tudi glasilo komunistov *Pravda Chudoby*.⁵⁴ Članek se posveča predvsem razmeram na Hrvaškem, včlanitvi HRSS v kmečko internacionalo, Radićevemu obisku SSSR, gospodarski krizi ter nezadovoljstvu Slovencev in Hrvatov, »ki so dosti bolj izobraženi od Srbov« in ki enako kot Dalmatinci menijo, da jim je v Avstro-Ogrski šlo bolje kot pa v SHS. Članek tudi obsodi srbsko vlado zaradi pregona delavskih organizacij ter ji očita, da svoje fašiste – orjunaše provocira proti vsakomur, ki se proglasi za republikanca ali socialista.⁵⁵ Članki podobnega antivladnega in antisrbskega tona se vrstijo tudi v naslednjih mesecih, naklonjenost Radiću in Hrvatom pa je moč razložiti predvsem z njegovim takratnim koketiranjem z boljševiki oz. sodelovanjem v kmečki internacionali.⁵⁶

Pravda junijskih trboveljskih dogodkov sploh ne omenja, kratko novico o tem, povzeto iz Ljubljane, pa objavijo *Robotniške Noviny*, ki ORJUNO sicer označijo za fašistično organizacijo, vendar pa o njej ne napišejo nič podrobnege.⁵⁷

Volitve v Narodno skupščino februarja 1925⁵⁸ spet vzbudijo večji interes slovaškega časopisja, čeprav manj kot tiste iz leta 1923. Predvsem *Slovenský Denník* in *Slovák* precej prostora namenjata že predvolilnim dogodkom (razpust HRSS, Radićeva aretacija, predvolilni shod dr. Korošca),⁵⁹ rezultate volitev pa, kot smo že navajeni, tolmačita povsem nasprotno. Tako SD poudarja Pašićev uspeh ter absolutno večino, ki jo ima skupaj s Pribičevićem, Slovák pa predvsem uspeh SLS.⁶⁰ Oba spremljata tudi zmedo, nastalo po volitvah.

Zanimiv je predvsem članek v Slováku z naslovom »Dr. Korošec proti jugoslovanskemu aparatu«, v zvezi z obtoževanjem voditelja SLS s strani vladnega lista *Samouprava* za protustavno izjavo. Korošec naj bi dejal, da mu ni znana nobena institucija, urad in oseba v Jugoslaviji, ki bi hotela sanirati sedanjo situacijo, »saj so vsi od zgoraj navzdol podivjani.«⁶¹

Slovák tega ne komentira, pač pa že naslednji dan objavi izrazito protipašićevsko nastrojeno članek, v katerem zatrdi da bo Pašićev režim opisoval zmeraj takšnega, kakršen je v resnici. »Žali bog danes o njem ne moremo napisati nič dobrega.«⁶²

Slednji sestavek je izzval reakcijo slovaških socialdemokratov. *Robotniške Noviny* se od njega namreč distancirajo, vendar pa se zdi, da so se za to gesto odločile bolj zaradi

⁵¹ *Slovenský Denník*, Komunisti v Juhoslavii, 17. 07. 1924.

⁵² *Slovenský Denník*, 31. 08., 03. 10. 1924.

⁵³ *Slovenský Denník*, Fašizmus v Juhoslavii, 07. 11. 1924.

⁵⁴ *Pravda Chudoby*, glasilo KSČ za Slovaško. V letih 1920–21 je izhajala v Ružomberku, 1922–24 v Vrútkach, 1925 v Ostravi, med 1932–35 pa v Bratislavi in sicer do trikrat tedensko. Vmes, med 1925 in 1932 je pod naslovom *Pravda* izhajala v Ostravi in Pragi. Med drugimi sta bila njena urednika tudi Klement Gottwald in Laco Novomeský.

⁵⁵ *Pravda Chudoby*, 30. 06. 1924.

⁵⁶ Prim: Jože Pirjevec, *Jugoslavija (1918–1992)*, Lipa, Koper 1995, str. 38–40.

⁵⁷ *Robotniške Noviny*, 04. 06. 1924.

⁵⁸ Prim: Bojan Balkovec, *Predčasne volitve, Slovenska kronika XX. stoletja*, 1900–1941, str. 306.

⁵⁹ *Slovák*, 13. 01., 04. 02. 1925; *Slovenský Denník*, 03. 01., 04. 02., 08. 02. 1925.

⁶⁰ *Slovák*, 10. 02. 1925; *Slovenský Denník*, 10. 02., 11. 02. 1925.

⁶¹ *Slovák*, Dr. Korošec proti juhosl. aparátu, 20. 02. 1925.

⁶² *Slovák*, Naš odkaz Pašićovi, 21. 02. 1925.

kontriranja klerikalcem, kot pa zaradi samega nestrinjanja z napisanim. RN pišejo še o marčevskem preobratu v Radičevi politiki, njegovo nadaljnje politično delovanje, kakor tudi z njim povezane vladne spremembe, pa v naslednjih mesecih spremlja predvsem Slovenský Denník.

Leta 1925 zasledimo še en zanimiv članek v že omenjeni literarni reviji Slovenské pohl'ady, le da tokrat izpod slovaškega peresa. Literarni kritik in publicist Jano Igor Hamaliár v recenziji knjige Frana Erjavca Slovenci zelo razumevajoče piše o slovenski realnosti, predvsem o razbitju narodnega telesa med različne države in Slovence primerja s Slovaki. Za slednje pravi, da v mnogo čem ne poznajo jasnih in gotovih poti, po katerih bi stopali k narodnemu idealu, ki prav tako ni točno določen. Hamaliár pravi, da so Slovacom lahko Slovenci z idejo Zedinjene Slovenije in samouprave v okviru Jugoslavije učitelji, zato se morajo Slovaki zanje bolj zmeniti in jih opazovati. Avtor se tudi pritožuje, da je informacij o slovenski literaturi premalo, saj bi se morali tudi slovaški slavisti zgledovati po Slovencih. Smatra, da je tudi premalo prevodov v slovaščino, Cankarja še denimo sploh ni videl prevedenega. Za začetek boljšega sodelovanja in medsebojnega povezovanja Hamaliár predlaga predvsem navezavo ožjih stikov med maticama v Martinu in Ljubljani.⁶³

Leta 1926 interes slovaškega političnega časopisja za razmerami v Jugoslaviji ter s tem tudi Sloveniji precej usahne. Člankov o jugoslovanskih razmerah je malo, pa še ti se tičejo v glavnem zunanje politike in so zajeti v širšem kontekstu (jugoslovansko-bolgarski konflikt, jugoslovansko-grški spori...) Še največ prinašajo oktobrske številke Slováka, ki primerjajo Slovake in Hrvate (včasih kot nekaj podobnega tudi Slovence) ter narodnostno zatiranje v ČSR in SHS,⁶⁴ medtem ko Pašičeva smrt najbolj odmeva na straneh SD.⁶⁵ Pač pa češkoslovaški ali bolje rečeno čehoslovakistični pogled na narodno vprašanje v Jugoslaviji zelo lepo pona- zarja predavanje univerzitetnega profesorja dr. Karla Kadleca na slovaški sekciji Češko- slovaško-jugoslovanske lige v Bratislavi 24. aprila 1926, ki ga je v celoti objavil eden najbolj branih literarnih časopisov tega časa Prúdy.⁶⁶ Kadlec najprej opiše zgodovinski razvoj Slo- vencev, Hrvatov in Srbov vse od srednjega veka do zedinjenja, ter pri Slovencih poudari predvsem deželno razdrobljenost, germanizacijo ter pomen domače inteligence v tako težkih okoliščinah. Prizna stalni interes Srbov po obnovitvi velikega cesarstva na Balkanskem polotoku, pri opisovanju zblíževalnih idej in sodelovanja med južnoslovanskimi narodi pa se

⁶³ Slovenské pohl'ady, XLI, 1925, št. 3, str. 186.

⁶⁴ Slovák, 15. 10. 1926.

⁶⁵ Slovenský Denník, 11. 12. 1926.

⁶⁶ Prúdy (Tokovi) so začeli izhajati leta 1909 kot glasilo napredne, liberalne mladine, mladih hlasistov, po njej imenovanih prúdisti. Pozornost nove revije je bila posvečena predvsem študentski mladini, združevala pa naj bi slovaške študente in izobražence, razkropljene po različnih mestih monarhije. Predvsem mladino naj bi vzgajala tako, da bi ta potem tudi sama širila narodno idejo med ostalim ljudstvom.

Prúdy so bili prvenstveno literarna revija, poleg tega pa so svoje strani namenjali tudi ostalim kulturnim in umetniškim temam in zvrstem ter gospodarskim in političnim vprašanjem in problemom. Revija je propagirala ideje T. G. Masaryka ter vse do razpada monarhije ohranjala izrazit narodnoobrambni, protimadžarizacijski in antikle- rikalni značaj. Po letu 1918 se je večina prúdistov pridružila čehoslovaško in centralistično orientiranim političnim strankam, predvsem agrarni ter v njih zasedla dokaj visoka in pomembna mesta. Njihov glavni cilj – nacionalna osvoboditev Slovakov v tesni povezavi s Čehi, je bil z nastankom 1. ČSR dosežen, Prúdy pa v novi državi pristanejo na pozicijah čehoslovakizma oz. ohranjanja stabilnosti in enotnosti države. Tudi v odnosu do drugih držav, v prvi vrsti do kraljevine SHS oz. Jugoslavije, je opazno zastopanje uradnih stališč Prage. Razumljivo je, da zagovorniki enega, češkoslovaškega naroda niso mogli imeti preveč razumevanja za različne »separatistične« in avtonomistične težnje posameznih jugoslovanskih narodov in so (seveda po lastnem vzorcu) v unitarizmu in narodni enotnosti videli pogoj oz. možnost državne stabilnosti in učvrstitve tudi za zavezniško kraljevino. Več o tem v: Tone Kregar, Slovaško literarno časopisje o Slovencih 1918–1938 (v nadaljevanju: Kregar, Slovaško literarno časopisje...), Diplomaska naloga na Oddelku za zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 1997, str. 23–25; Djiny Československé žurnalistiky, II. díl, F. Ruttkay, Slovenský periodický tisk do roku 1918, Novinář, Praha 1984, str. 137, 138.

ne izogne niti medsebojnim sporom, predvsem med Srbi in Hrvati na začetku 20. stoletja. Pozdravi željeno združitev »bratov« in obžaluje, da je veliko Slovencev in Hrvatov ostalo oz. prišlo pod Italijo. Vendar pa, tako Kadlec, so narodi v novo državo prinesli tudi dosti nepotrebnega balasta, saj jih je različna zgodovina tako razcepila in odtujila, da bodo šele po dolgem času lahko izginile te, sicer majhne razlike. Avtor zagovarja predvsem versko zbližanje in pravi, da mora jugoslovanskemu katoliku postati jugoslovanski pravoslavac bližji kot pa tuji katolik. Normalno se mu zdi, da se narodi ne morejo in nočejo odreči svojim nacionalnim imenom, saj vsako od njih v zgodovini nekaj pomeni, kako bo s tem v prihodnje pa je spet težko napovedati. Nujen pogoj za zbliževanje narodov in njihovo enotnost vidi v gospodarski trdnosti, kajti dobra gospodarska politika bo nujno zmanjšala gospodarske, socialne in ostale razlike. Kar se tiče državne ureditve svetuje, da je »...treba najti zlato srednjo pot med centralizacijo in decentralizacijo. Centralizacija se mora tikati predvsem Srbov in Hrvatov, saj je to en narod. Varovati se morajo vsega, kar bi lahko užalilo drugega in podpirati to, kar zbližuje...« Po njegovem mnenju stranke ne bi smele biti organizirane na osnovi dežele in vere, temveč na podlagi skupnih programov, odločno pa zavrača tudi možnost nastanka kakršnekoli hrvaške republike v Jugoslaviji, denimo kmečke ali pa boljševisistične.⁶⁷ Kadlec razume, da je Hrvatom težko pozabiti svojega bana in se Slovincem ločiti od svojih deželnih zborov, vendar pa pravi, da imajo sedaj skupni SHS parlament. Srbsko prvenstvo v državi, ki Slovincem in Hrvatom seveda ne ustreza, opravičuje kot logično posledico dejstva, da imajo za nastanek države Srbi največ zaslug. Po drugi strani pa te opozarja, da sta k temu tudi ostala naroda prispevala, kolikor je bilo v njuni moči. Poleg tega Kadlec opozarja, da ni odločilno vprašanje minulih zaslug, saj naj odločajo le zasluge v prihodnosti.

Kot je iz članka razvidno, skuša avtor objektivno razložiti situacijo v Jugoslaviji in razloge zanjo, za odpravo problemov pa vsaj okvirno ponuja tudi konkretne rešitve. Tudi pri njem opazimo nejasnost terminov, saj enkrat Slovence označi kot narod, drugič spet kot pleme, medtem ko je pri Srbih in Hrvatih še bolj nedosleden. Če upoštevamo podobno terminološko zmedo v teh časih tudi na jugoslovanski in celo slovenski strani, mu tega niti ne moremo zameriti. Vseeno pa je iz prispevka razvidna težnja po čim večji, tako kulturni kot nacionalno-politični enotnosti Jugoslovancev oz. stopitev kulturno-zgodovinsko različnih in razdeljenih Srbov, Hrvatov in Slovencev v en, državni, jugoslovanski narod. To naj bi bila naloga vsakega prebivalca ali kot pravi Kadlec: »Vsa tri plemena morajo tekmovati v naporih, da bi iz različne mase prebivalstva vstal kulturno enotni narod, ta cilj pa bo z dobro voljo ter žrtvovanjem vsakega posameznika nekoč prav gotovo dosežen.«⁶⁸

Tudi naslednje leto ne prinaša nič pretresljivega. Volitve so ocenjene v stari maniri (Robotniške Noviny še posebej poudarijo Koroščekov poraz in Kramerjevo zmago v Ljubljani),⁶⁹ o Slovincih pa še pred tem zopet največ piše Slovák. Aprila pohvali »modro« politiko SLS, ki je z vstopom v Uzunovičovo vlado (ki pa je takrat že padla) že dosegla »blagodejne« učinke za Slovence, ki se kažejo v železniškem prometu, lokalni samoupravi in ljubljanski borzi.⁷⁰ Maja napove Slovák kongres SLS v Ljubljani, »na katerem bodo (SLS, op. T.K.) zavzeli stališče do sedanje vlade, v katero SLS ni bila povabljen...«⁷¹

⁶⁷ S temi besedami avtor verjetno meri na Radičovo politično povezovanje z Moskvo in pristop HRSS k »zeleni internacionali« l. 1924. V teh letih je namreč uradna Praga zastopala izredno odklonilno stališče do SZ.

⁶⁸ Průdy, X, 1926, št. 5–6, str. 289–303.

⁶⁹ Robotniške Noviny, 14. 09. 1927.

⁷⁰ Slovák, 22. 04. 1927.

⁷¹ Slovák, 07. 05. 1927.

* * *

Povolilna pomiritev in spajdašenje Radića in Pribičevića ter nastanek KDK novembra 1927⁷² močno preseneti tudi tujo javnost in še posebej Slovák (ta takrat dosti piše o jugoslovansko-francoski prijateljski pogodbi in v zvezi z njo povzema Politikin intervju s Korošcem)⁷³ se temu ne more in ne more načuditi. Ko se po drugi strani Korošec poveže z Vukičevićem in SLS zopet vstopi v vlado, pa začudenje preraste v sila neprijetno zadrego. Jugoslovanski avtonomistični blok, ki ga je uredništvo Slovák dotlej brezrezervno podpiralo, se je s tem namreč dokončno razcepil in večinski stranki »jugoslovanskih katoliških bratov«, pred tem deležni nedeljivih simpatij in zatiskanja oči pred medsebojnimi spori, sta se znašli na popolnoma nasprotnih bregovih.⁷⁴ Ta Slovákov problem se v burnem letu 1928 seveda le še poveča.

Prvi dogodki v tem letu, ki mu prav vsi dnevniki posvetijo večjo pozornost, so bile demonstracije proti ratifikaciji Nettunskih konvencij in obenem obtožba KDK, da je notranji minister Korošec kriv za krvave spopade na njih in da naj zato odstopi. Še preden se je prah v zvezi s tem polegel, je v javnost udarila novica o streljanju v skupščini,⁷⁵ katere delo in zasedanja so v predhodnih dneh tudi slovaški dnevniki budno spremljali. Vsi brez izjeme obsodijo in podrobno opišejo zločin Puniše Račića, v razlagah in komentarjih tragičnega dogodka pa si že niso več povsem enotni. Slovenský Denník se v stilu uradne politike vede zelo diplomatsko in obsodi »gnusni zločin«, kateremu pa, kot pravi, se čudijo predvsem tisti, ki Jugoslavije ne poznajo in »nanjo gledajo kot na kakšno drugo evropsko državo«. Podobno kot jugoslovansko provladno časopisje⁷⁶ SD za zločin jasno obtoži le posameznika, poudari da je Puniša Račić to storil na lastno pest in s tem zavrne kakršnikoli sum o vpletenosti vladnih krogov. Dogodek označi kot škodljiv za vse Slovanstvo, izrazi pa tudi vero v lepšo jugoslovansko bodočnost.⁷⁷ Zanimiv je tudi komentar dva dni pozneje, ki opisuje odnos SD do jugoslovanske situacije. Pisec pravi, da jim Srbi očitajo, da so na hrvaški strani, medtem ko v Zagrebu trdijo ravno obratno. Omenjene očitke komentator zavrne z naslednjimi besedami: »V resnici imamo enako radi tako Srbe, Hrvate kot Slovence, v celoti pa smo se trudili ostati v svoji ljubezni objektivni.« Na komplicirano situacijo opozori tudi z izjavo nekega češkoslovaškega politika in poznavalca jugoslovanskih razmer, ki je pred časom rekel, da je najhuje to, da imata v Jugoslaviji obe strani prav. Sicer pa so SD najbolj motile nekatere že omenjene Radićeve izjave o tem, da je bilo v času Avstro-Ogrske boljše in da narodi pod srbskim režimom nimajo niti najprimitivnejših ljudskih pravic. Po drugi strani pa časnik Srbom očita, da nočejo nič vedeti o hrvaških zaslugah za državo in Hrvate direktno obtožujejo izdaje domovine.⁷⁸

»Strelji v skupščini so direktni nasledek političnega kaosa, ki ga preživlja jugoslovanska notranja politika po Pašićevi smrti.«⁷⁹ S temi besedami označi streljanje v skupščini Slovák, ki zopet začne primerjati razmere v obeh državah, Slovake s Hrvati, Radića s Hlinko, Pribičevića, ki je spoznal zmoto centralizma pa s Hodžo.⁸⁰ Posebne simpatije so namenjene KDK

⁷² Prim: Jurij Perovšek, Kmečko demokratska koalicija, Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941, str. 326.

⁷³ Slovák, 11. 11. 1927.

⁷⁴ Slovák, 06. 12. 1927.

⁷⁵ Prim: Jurij Perovšek, Strelji v narodni skupščini, Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941, str. 331.

⁷⁶ Prim: Slovenec, 21. 06. 1928.

⁷⁷ Slovenský Denník, Belehradský zločin, 22. 06. 1928.

⁷⁸ Slovenský Denník, 24. 06. 1928.

⁷⁹ Slovák, 22. 06. 1928.

⁸⁰ Milan Hodža (1878–1944), ustanovitelj in utemeljitelj agrarnega gibanja na Slovaškem. Kot minister je vodil različne resorje večih češkoslovaških vlad, med 1935 in 1938 pa je bil tudi edini ministrski predsednik slovaškega rodu. Čeprav eden od voditeljev agrarne stranke, ni bil pristaš trdega centralizma in mu je nasprotoval predvsem v zvezi z jezikovnimi in administrativnimi vprašanji. V 30. letih je nastopil s koncepcijo slovaškega regionalizma, ki je zanj pomenila obrambo specifičnih slovaških gospodarskih interesov in decentralizacijo javnopolitičnega življenja.

(omenja se pristop »visokocenjenega in delavnega« slovenskega politika dr. Žerjava), ki se trudi okrepiti kraljevino SHS »tako gospodarsko kot npravno«.⁸¹

Tega leta dogodke v Jugoslaviji spremlja tudi komunistična Pravda, ki najprej kritizira Nettunske konvencije, v notranjepolitičnem konfliktu pa se postavi na Radićevo stran.⁸² Simpatije do hrvaškega liderja izvirajo predvsem iz njegovih, leta 1924 izrečenih besed, ko je dejal, da je bila njegova stranka ustanovljena iz malih kmetov, večinoma komunistično orientiranih in dejstva, da je v njegovi stranki našlo zatočišče precej komunistov. Pravda še poudari, da sam Radić sicer nikoli ni bil komunist, pač pa je imel prijateljski odnos s Sovjetsko zvezo.⁸³

Ogorčene so tudi, sicer tradicionalno Radiću najmanj naklonjene Robotniške Noviny. Vodjo HSS sicer označijo za velikokrat grobega in brezobzirnega, istočasno pa obsodijo zločin in dejstvo, da dan po tem ko so grozili z nasiljem, poslanci v skupščini hodijo z revolverjem. Prav tako vladi, »... ki se bo pred javnostjo težko očistila...« očitajo, da bi morala biti bolj objektivna, saj »...opozicija tudi ni bila takšna, da z njo ne bi bil možen nikakršen dogovor.«⁸⁴

Slovaško časopisje budno spremlja dogodke po 22. 06. ter poskuse politične konsolidacije, močno povezane z imenom dr. Antona Korošca. Ko ta konec julija sestavlja novo vlado,⁸⁵ izzove predvsem kritike hrvaške opozicije, ki jih prenaša tudi slovaški tisk. Robotniške Noviny povzemajo očitke, da je s tem, ko je stopil na čelo vlade »...spodbil trditve Hrvatov, da so vsi nesrbski deli Jugoslavije v slabšem položaju od Srbije«,⁸⁶ Slovák pa piše, da so Hrvati proti Korošču tudi zato, ker ga smatrajo za »zakrinkanega namestnika radikalov«, s katerimi je SLS povezana s t. i. Blejskim paktom.⁸⁷

Lonček pristavi še Slovenský Denník, v katerem šef srbskih kmetijcev Jovanović kritizira vlado, Korošču pa očita sovraštvo do HSS in ga krivi za krvave demonstracije, premalo vloženega truda v zbližanje sprtih skupin v skupščini, premajhno poznavanje razmer po celi Jugoslaviji in ne zgolj v Sloveniji ipd.⁸⁸

Poročila o nezadovoljstvu s Koroščevo vlado se vrstijo, RN in Slovák pa pišeta tudi o Predavčevih napadih nanj. Hrvaškemu poslancu Josipu Predavcu naj bi Korošec leta 1924 rekel, da Slovenci kot kulturni narod ne morejo živeti s Srbi, da je v stalnih stikih z zastopniki tujih sil na Dunaju in da Slovincem ne preostane nič drugega, kot pripojiti se Italiji, ki jim bo zagotovila narodne pravice in dala avtonomijo. Korošec je vse to seveda zanikal oz. označil za »neutemeljene govorice«.⁸⁹

Sicer se Slovák v zvezi z konfliktom med Hrvati in Koroščem zaenkrat vzdrži kakršnihkoli obtožb in skuša biti nepristranski. V članku »Korošec poziva Hrvate v Beograd«⁹⁰ pa piše, da

Po Münchenskem diktatu je odstopil s položaja premiera, emigriral ter skušal po svoje organizirati odpor. L. 1944 je osamljen, utrujen in bolan umrl v ZDA. Prim: Tone Kregar, Milan Hodža in Srednja Evropa, Zgodovina za vse, VI/1999, št. 1.

⁸¹ Slovák, K udalostiam juhoslavanským, 26. 06. 1928.

⁸² Pravda, 22. 06., 17. 08. 1928.

⁸³ Pravda, 23. 06. 1928.

⁸⁴ Robotniške Noviny, 22. 06. 1928.

⁸⁵ Prim: Jurij Perovšek, Slovenec na čelu jugoslovanske vlade, Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941, str. 332.

⁸⁶ Robotniške Noviny, Slovinský klerikál predsedom vlády v Juhoslávii, 29. 07. 1928; Zanimivo je, da tudi v nadaljnjem spremljanju krizne situacije v Jugoslaviji Robotniške Noviny pred Koroščevo ime nikoli ne pozabijo dopisati nazivov kot »prelat«, »pater« ali »duhovnik«, kar nosi v tem časopisu nujno slabšalni prizvok in je neposredno povezano z antiklerikalno politiko češkoslovaške socialdemokracije.

⁸⁷ Slovák, 28. 07. 1928.

⁸⁸ Slovenský Denník, 02. 08. 1928.

⁸⁹ Robotniške Noviny, 03. 08. 1928; Slovák, 04. 08. 1928.

⁹⁰ Slovák, 04. 08. 1928.

je kralj s postavitvijo Korošca na čelo vlade napravil dobro potezo, vendar se kot kaže Korošec drži programa prejšnje vlade in ne povzema korakov za razjasnitev situacije. Polemike okrog nove vlade je za nekaj časa utišala Radičeva smrt in dogodki v zvezi z njo.

Slovák in Slovenský Denník pišeta o pokojnem vse najlepše, manj diplomatsko ter z ostrejšimi besedami pa se na Radičevo življenje in delo ozrejo Robotničke Noviny. Označijo ga kot zelo protislovno osebo, ki se je že ob nastanku Jugoslavije postavila na separatistične pozicije. Njegovo tragiko vidijo v tem, da si je znal pridobiti množice, ki pa jih ni znal voditi. Očitajo mu spremenljivo ravnanje, pri katerem se nikoli ni vedelo, kaj pravzaprav hoče ter preobrat iz navdušenega pristaša Habsburžanov v zagretega republikanca. Dodajajo še, da Radič ni znal izkoristiti svoje moči niti v dobro Jugoslavije niti v prid Hrvatov ter upajo, da se bo z njegovo smrtjo v Jugoslaviji in na Balkanu končalo »uporniško obdobje«.⁹¹

Krizni situaciji se slovaški tisk posveča tudi naprej. Robotničke Noviny sicer še najmanj, Slovenský Denník pa poroča o napadih na premiera iz vseh strani in decembra napoveduje, da bo Korošec najbrž v kratkem odstopil.⁹² Septembra 1928 pa prvič, čeprav zelo previdno, Korošca kritizira tudi Slovák. Komentator se sprašuje, kako lahko hrvaški katoliški duhovniki obsojajo politiko rimokatoliškega duhovnika Korošca. Ti mu očitajo, da ne stori nič v obrambo katoliške cerkve pred posrbljenjem in navedejo primer iz Sente, ko se Korošec ni zavzel za nadaljnjo gradnjo katoliške cerkve, ki je srbska manjšina v kraju ni dovolila. Pisec komentarja opozori tudi na dejstvo, da se s Korošcem ne strinjajo niti vsi slovenski duhovniki, za razumevanje teh razmer pa ponuja razlago, da je Korošec izšel iz politične šole stare Avstrije, kjer brez stalnih kompromisov ni bilo mogoče delati politike. »Glavna stvar pri tem je obdržati se na oblasti za vsako ceno. To pa je skoraj vedno na škodo celote, pa čeprav morda godi osebni nečimrnosti.«⁹³ Slovák še v istem mesecu predstavi slovensko in hrvaško časopisje ter izpostavi priljubljenost in branost Jutra, napove pa tudi obisk takratnega češkoslovaškega ministra za zdravstvo, sicer enega voditeljev HSL'S in poznejšega predsednika Slovaške republike, dr. Tisa v Jugoslaviji.⁹⁴ Zadnji obsežnejši prispevek v tem letu posveti Slovák položaju katoliške cerkve v Jugoslaviji. Nov vladni predlog šolske reforme (verouk naj bi po novem učili posvetni učitelji in ne duhovniki kot doslej) je izzval konflikt med SLS in radikali ter demokrati, v katerem se je Korošec ponovno znašel v paradoksalni situaciji. Slovák navaja besede poslanca SLS Kremžarja, ki je med drugim dejal, da je »*položaj katoliške cerkve sistematično spodkopavan*« ter zahteval škofovo kontrolo nad učenjem verouka oz. da šolski minister imenuje le tiste učitelje verouke, ki jih predlaga škof. Slovák tudi zapiše, da so radikali prepričani, da bo SLS popustila in rajši ostala v vladi, zadeve pa sicer preveč ne komentira, čeprav je razvidno, katero stran v konfliktu podpira.⁹⁵ V zadnjih dneh iztekajočega leta 1928 se tako v jugoslovanskih razmerah kot slovaškem tisku, ki o njih poroča, pojavi umirjenost, ki pa se kmalu izkaže zgolj za zatišje pred viharjem.

* * *

Z avtoritarnim posegom, s katerim si je obetal prekiniti vse bolj kaotično realnost, se je jugoslovanski kralj v začetku januarja 1929 pojavil na naslovnih večine evropskega tiska, Jugoslavija pa je postala osrednja politična tema, ki je še posebej odmevala v srednjeevropskem prostoru. Zato ji vsaj v prvi polovici januarja tudi celotno slovaško časopisje posveča

⁹¹ Robotničke Noviny, 10. 08. 1928.

⁹² Slovenský Denník, 08. 12. 1928.

⁹³ Slovák, 14. 09. 1928.

⁹⁴ Slovák, 19. 09., 21. 09. 1928.

⁹⁵ Slovák, 18. 12. 1928.

glavno pozornost. Oba glavna meščanska časopisa, klerikalni Slovák in liberalni Slovenský denník sta kot vedno zelo previdna pri vrednotenju in ocenjevanju diktature ter nadaljnjeta s staro usmeritvijo, za katero velja, da je treba zadeve ocenjevati politično previdno, počasi in pa v okviru širšega domačega in mednarodnega konteksta.

SD »*zgodovinskemu preobratu v jugoslovanski politiki*« nameni skoraj vso naslovno stran. Predstavljeni so razlogi za uvedbo diktature in poudarjeno je, da kralju po tako dolgotrajni in globoki krizi ni preostalo nič drugega, če je državo hotel rešiti. Opisana je tudi nemoč zadnje, Koroščeve vlade, katere mandatarja sicer vzamejo v bran kot žrtev zla, ki se je nakopičilo v Jugoslaviji. Imel naj bi namreč dobre namene, a premalo podpore celo med svojimi, zato se je zatekel k strogi uporabi zakona, ki je vodila v teptanje demokratičnih pravic. Tudi zato se bo »*Koroščevo vlado v politični zgodovini poprevratne Jugoslavije komaj kdaj lahko spominjalo po dobrem*«. SD predstavi novo vlado, objavi celoten Aleksandrov proglas ljudstvu, dotakne pa se tudi odmevov iz Beograda in Zagreba, vključno z znano Mačkovim primerjavo »razkopčanega lajbeka«.⁹⁶ V teku naslednjih mesecev časnik poroča o prvih pojavnih oblikah diktature, na katere gleda razumevajoče, hvali pa tudi Živkovićevo vlado, ki jo označi kar za »*vlado dela*«. ⁹⁷ Pozdravi preimenovanje države v Jugoslavijo (Slovenský denník si že pred tem ni delal večjih tozadevnih problemov) ter administrativno reformo z oblikovanjem banovin, s čemer so po njegovem pisanju povsod zadovoljni, pa tudi bani so »*najboljši od najboljših*«. ⁹⁸ Čedalje bolj so na njegovih straneh prisotne tudi novice, komentarji in pa obsodbe hrvaško-ustaških terorističnih akcij v Jugoslaviji, za katere je značilno nekritično povzemanje beograjskih poročil in pa direktno obtoževanje novega hrvaškega voditelja Mačka, da je vanje vpleten oz. da celo stoji za njimi. ⁹⁹ Da pa SD še naprej ostaja zvesto glasilo uradne češkoslovaške politike, ki se, čeprav z godrnjanjem, slej ko prej sprijazni z vsako oblastjo v prijateljski in zavezniški Jugoslaviji, pa naj bo ta še tako nedemokratična, dokazuje uvodni komentar ob 11. obletnici ujedinjenja in jugoslovanskem državnem prazniku. V njem se uvodničarju dr. Františku Kalaču zapiše, da je »...*ogromne prednosti aktualne vladavine v Jugoslaviji mogoče spoznati le v primerjavi s tem, kar je bilo prej. Nikogar ni v Jugoslaviji-pa tudi ne med njenimi prijatelji, ki bi si želel nazaj razmere izpred enega leta...*«. Ob zagovarjanju diktature avtor zatrjuje, da zanjo ni bilo nikakršne želje iz vrha (Aleksandra označi za idealnega vladarja), prav tako pa tudi ni v skladu s srbsko demokratično tradicijo ter »*junaštvom in ljudskostjo*« srbskega vojaka v 1. svetovni vojni. Skratka, potrjuje že v začetku postavljeno hipotezo, da je bila uvedba diktature nujna in da je tako tudi najbolj prav. ¹⁰⁰

Slovák, čigar strani so to leto polne predvsem znane in razvpite afere Tuka, ¹⁰¹ prav tako previdno in s precejšnjo mero naklonjenosti opazuje uvedbo diktature in njene posledice. Zato najraje povzema jugoslovanski tisk, med drugim tudi Slovenca, ki je vsaj na začetku »*navdušen*« nad kraljevo odločitvijo in poudarja, da je Anton Korošec tako v očeh jugoslovanskega ljudstva kot v kraljevih očeh človek, na katerega je treba staviti upe za bodočnost. ¹⁰² Na kraljevi akt poskuša Slovák gledati predvsem kot nujni ukrep, s katerim je bilo potrebno presekati gordijski voz, predvsem kar se tiče srbsko-hrvaških odnosov. Sicer pa po lastnih besedah diktature ne more ne hvaliti, ne obsojati. Hvaliti ne zato, ker je diktatura nekaj protiljudskega, obsojati pa ne iz že prej omenjenih »potrebnih« razlogov. ¹⁰³ Slednjemu velja dodati

⁹⁶ Slovenský denník, Král' Aleksander zasiahol; Historický obrat v juhoslovanskej politike, 08. 01. 1929.

⁹⁷ Slovenský denník, 21. 02. 1929.

⁹⁸ Slovenský denník, 09. 09. 1929.

⁹⁹ Slovenský denník, 19. 11., 24., 28., 29. 12. 1929.

¹⁰⁰ Slovenský denník, Juhoslovanská jednota, 01. 12. 1929.

¹⁰¹ Glej opombo 50.

¹⁰² Slovák, 13. 01. 1929.

¹⁰³ Slovák, 17. 01. 1929.

še ves čas prisotne, v kasnejšem obdobju pa še posebej izrazite simpatije slovaških klerikalcev do vsakršne avtoritarnosti, ki pa seveda ne sme biti usmerjena proti njihovim ideološkim postulatom. Kot že rečeno, pa ima slovaški avtonomistični tisk tega leta dovolj dela z obrambo enega svojih najvidnejših politikov Vojtecha Tuke.

Avgustovski proces proti njemu nasploh še dodatno aktivira ves češko(slovaški) politični spekter in njegove medijske izpostave, pri katerem pri obsodbah prednjačijo socialdemokrati. Njihove Robotniške noviny pa so neverjetno ostre tudi v odnosu do Aleksandrove diktature, ki jo neprizanesljivo spremljajo že od samega začetka. Če se da v prvih dneh ta odklonilni ton le še bežno zaznati, RN že marca odkrito zapišejo, da je v kraljevini SHS podobno stanje kot v zaporu in da so posledice oz. učinki diktature v prvih treh mesecih zgolj negativni.¹⁰⁴ Razloge za nenavadno kritičen odnos do jugoslovanske notranje politike, ki se nadaljuje skozi vse leto, moramo poiskati v takratni opozicijski držbi ČSSD. Ker stranka ni sodelovala v vladi, tudi ni bila zavezana uradni zunanji politiki ČSR, ki si je pred »demokratičnostjo« zavezniške kraljevine, kot smo že in še bomo omenili, večidel zatiskala oči. O tem priča tudi dejstvo, da se z vstopom ČSSD v vlado, decembra 1929, tudi pisanje njenega tiska praktično čez noč spremeni ali vsaj ublaži.

Tovrstne dnevno-politične spremembe pa seveda niso vključevale slovaške komuniste, katerih glasilo Pravda takoj brezkompromisno udari po diktaturi, ki je bila po njenem mnenju uvedena zato, »...da bi Jugoslavija lahko nemoteno stopila v protisovjetsko fronto, da bi bila pripravljena na 'razrešitev spora' z Mussolinijem in da bi srbska buržoazija lahko zatrla narodne manjšine in proletarijat«. Novi režim in kraljeve zakone označijo za fašistične, diktaturo pa kot absolutistično in generalsko, katere glavni namen je priprava in sposobnost za vojno.¹⁰⁵ Jugoslovansko, predvsem srbsko buržoazijo (»...kateri je, čeprav formalna, demokracija predstavljala oviro za ohranitev oblasti«) obtožujejo kot glavnega iniciatorja diktature, njeno uvedbo pa uvrščajo tudi v širši mednarodni kontekst.¹⁰⁶

V zvezi z osnovno temo pričujočega pisanja velja opozoriti tudi na članek v katerem Pravda povzema reakcije in komentarje ostalega slovaškega, pa tudi češkega tiska ter bere levite meščanskemu časopisju, ki se »pri najrazličnejših priložnostih izreka z navdušeno odločitvijo za demokracijo in demokratični parlamentarizem, v odločilnih trenutkih za buržoazijo, ko gre za utrditev njenih pozicij, pa cela demokratična združba nima prav nobenih pomislekov pozdraviti vlado sile in vreči ves demokratični parlamentarizem preko palube....« V podkrepitev navaja odlomke iz »grajskega«¹⁰⁷ in ostalega tiska, jih komentira in potencira, a resnici na ljubo se v svojem bistvu ne moti prav veliko.¹⁰⁸ Nasploh se Pravda tega leta odlikuje po zelo dobri obveščenosti o dogodkih v Jugoslaviji in jim tega leta posveča tudi daleč največjo pozornost v celotnem obdobju svojega izhajanja v 20. in 30. letih 20. stoletja. Glavna teža člankov je seveda usmerjena predvsem v obsodbe pregona jugoslovanskih komunistov (umor Đakovića in Hečimovića),¹⁰⁹ redke omembe Slovencev pa so prav iz tega konteksta kot npr. o aretaciji in zaporu Dušana Kermavnerja in delavca Plankerja.¹¹⁰

Podobno pisanje komunističnega lista se nadaljuje tudi naslednje leto, ki je ob obletnici diktature prineslo še Zakon o zaščiti države, kmalu pa zaradi drugih, notranjepolitičnih tem

¹⁰⁴ Robotniške noviny, 03., 15., 20. 03. 1929.

¹⁰⁵ Pravda, Absolutizmus kráľa – diktatúra generálov, 08.01. 1929.

¹⁰⁶ Pravda, Fašistická diktatúra v SHS; Diktatúra v SHS, 09. 01. 1929.

¹⁰⁷ »Grajska skupina« – skupina vplivnih politikov iz najmočnejših strank, zbrana okrog predsednika Masaryka in zunanjega ministra Beneša, ki je pomembno oblikovala uradno praško politiko ter usmerjala javno mnenje.

¹⁰⁸ Pravda, V dojemnej jednotě schvalovaný fašizmus, 10. 01. 1929.

¹⁰⁹ Pravda, 07. 02., 04. 05., 27. 06., 10. 08. 1929.

¹¹⁰ Pravda, 03. 11. 1929.

sledi šestmesečna prepoved izdajanja Pravde. Teh težav takrat že (spet) vladne Robotniške noviny ne poznajo, vendar pa vse do jeseni leta 1930 v njih ne najdemo dosti informacij o jugoslovanski politični stvarnosti, še tiste redke pa so v glavnem brez komentarja. Ob obletnici diktature pa njeno veliko in popolnoma nekritično hvalnico prinaša Slovenský denník. Po njegovem naj bi jugoslovanska vlada ogromno naredila in utrdila državo tako navznoter kot navzven, idejo enotne Jugoslavije pa podpirala velika večina naroda. Edini, ki naj bi bili proti njej, so po besedah časnika »odstavljeni politiki, separatisti vseh treh plemen ter razni prevratniki«. ¹¹¹

V zvezi s sojenjem Vlatku Mačku SD reagira na pisanje svojega največjega konkurenta Slovák in njegovem mnenju o »srbskem gospodstvu nad Hrvaško« ter mu oporeka predvsem z dejstvom, da v aktualni vladi sedijo štirje Hrvatje in Slovenec Korošec, katerim sta »država in narod več kot pa laži«. ¹¹²

Če je Slovák namreč vsaj v začetku še pokazal določeno razumevanje za jugoslovanske izredne razmere, je svoje stališče kaj kmalu zaostрил in se postopoma izoblikoval v najvztrajnejšega (če seveda izvzamemo komuniste) kritika kraljeve diktature in njenih represivnih unitarističnih metod. Glavni vzrok temu je, poleg tradicionalne simpatije do Hrvatov in Slovencev, predvsem odkrit državni pritisk na katoliško cerkev in njene ustanove v Jugoslaviji, kot je bil denimo razpust Orla in podržavljenje ter poenotenje telovadnih organizacij v prid »naprednjaško-brezverskega« Sokola. Kraljevo diktaturo označi za fašistično-prostozidarski kurs, katerega cilj je izničenje in osiromašenje katoliških ustanov ter kratenje pravic in interesov katoliške cerkve, predvsem v šolstvu, pa tudi na kulturnem, društvenem in karitativnem polju. Opisuje nov »nacionalistično-fašistični šolski duh«, na katerega so s protesti že reagirali jugoslovanski škofje in kategorično zaključijo, da »v Jugoslaviji vlada stroga diktatura prostozidarjev, zakrita s tančico nacionalizma«. ¹¹³

Naslednji pomembnejši članek se ukvarja predvsem z izbruhom kulturnega boja v Jugoslaviji, s katerim je začel jugoslovanski tisk ter poziva oz. upa, da bodo Slovenci in Hrvati v bran »prostozidarskim pritiskom« ustvarili skupno katoliško fronto. Če že ni mogoče politično, pa vsaj na gospodarskem, šolskem in družbenem področju. Pri tem jim Slovák ponuja vso podporo oz.: »Hrvati in Slovenci bodo pri obrambi svojih verskih pravic na svoji strani vedno imeli vso katoliško javnost Evrope, katere zanimanje za položaj katolikov v Jugoslaviji je že prebujeno.« ¹¹⁴

Slovákovo pisanje o procesu proti Mačku oz. reakcije Slovenskega dnevnika nanj smo že omenili, gre pa pravzaprav za objavo apela hrvaškega poslanca dr. Krnjevića, ki ga je le-ta podal Društvu narodov. Časnik tega memoranduma sicer ne komentira, sklepati pa je mogoče, da za napisanim stoji njegovo uredništvo. Kar nenazadnje in po svoje tudi ni tako daleč od resnice, še posebej če upoštevamo naslednje aprilske, majske in junijske članke, ki vsi po vrsti opisujejo zločine nad Hrvati in jih ostro obsojajo. ¹¹⁵ V prvem planu so torej Hrvati, medtem ko beseda o Slovencih tega leta na straneh Slovák teče predvsem v svetlejšem in dosti bolj prijaznem kontekstu, ki je povezan z Drugim slovanskim katoliškim akademskim kongresom v Ljubljani. Le-ta je potekal med 23. in 27. julijem 1930, poleg gostiteljev pa so se ga udeležili Poljaki, Ukrajinci, Hrvati, Čehi, Rusi in Slovaki, ki so nanj poslali številno,

¹¹¹ Slovenský denník, Rok novej Juhoslávije, 05. 01. 1930.

¹¹² Slovenský denník, 24. 04. 1930.

¹¹³ Slovák, Královský fašisticko-slobodnomurársky kurz v Juhoslávii ničí a ožebračuje katolícké ustanovizne, 16. 01. 1930.

¹¹⁴ Slovák, Arcibiskup dr. Bauer na barikáde katol. tlače obraňuje cirkev v Juhoslávii, 06. 02. 1930.

¹¹⁵ Slovák, Zúfalý horvatský protest proti násilníckemu režimu srbského kráľa, 16. 04. 1930.

kar dvanajstčlansko delegacijo. Njen član Julio Stano, ki je predaval o perspektivah slovaškega katolicizma v prihodnosti, je med drugim predlagal, da bi se iz vsake narodne organizacije eden ali dva člana posvetila študiju vsaj enega slovanskega jezika in da bi nadzor nad to dejavnostjo prevzel skupni sekretariat.¹¹⁶ Stano je v Slováku tudi podrobno poročal o poteku kongresa v »*beli Ljubljani, ki danes izgleda kot mali slovanski Babilon*«,¹¹⁷ še posebej pa velja izpostaviti zdravico, ki jo je Slovenec dr. Lovro Sušnik namenil Slovakom. V njej se je spomnil svoje udeležbe na študentskem srečanju v Ružomberku, kjer je »...*videl narod, ki se po dolgi politični podrejenosti razvija v neobičajno hitrem tempu*«. Opozoril je tudi na »*značajsko sorodnost Slovakov in Slovencev ter svojo zdravico končal z vročo željo, da bi bodočnost Slovakov bila čim bolj vesela*«. ¹¹⁸ Na kongresu, ki je minil v sproščenem in spodbudnem ozračju so se tudi dogovorili, da bo naslednja gostiteljica Bratislava, zgolj kot zanimivost pa velja omeniti, da je bil na ljubljanskem kongresu med aktivnejšimi člani slovaške delegacije tudi Ferdinand určanský, eden od bodočih voditeljev in ministrov HSL'S.¹¹⁹ Naslednji pomembnejši članek v zvezi z jugoslovanskim katolištvom, septembra 1930, se že vrača v surovo politično realnost. V njem Slovák bralstvo opozarja na »*z dneva v dan obupnejše razmere*«, v katerih se je znašla katoliška cerkev v Jugoslaviji ter zaplembe cerkvenega premoženja. Tako je spor med Hrvati in Srbi čedalje močnejši, »*nemir pa je v zadnjem času velik tudi med sicer zelo mirnimi Slovenci*«. Članek postreže z različnimi primeri srbizacije in gospodarske eksploatacije in dodaja, da imajo Srbi še danes Hrvate in Slovence za nezanesljiva naroda, čeprav si take obtožbe z ničemer niso zaslužili. V prid neenakopravnosti narodov postreže med drugim z nacionalnim razmerjem jugoslovanskega generalskega kadra (v katerem je ob samih Srbih le en Hrvat, pa še ta je zato prestopil v pravoslavlje) in zatrjuje, da med vsemi Hrvati ni danes niti 2 % teh, ki bi soglašali z diktaturo, pa tudi med Slovenci bi se težko našel kakšen procent več. Edino rešitev vidi v čim hitrejši likvidaciji aktualnega sistema, uvedbi parlamentarizma in federativni ureditvi države. »*Drugače se ne bo dalo razrešiti srečanje dveh popolnoma različnih slovanskih kultur, ki bosta edino na principu svobode nekoč v bodočnosti lahko začeli veliko delo sinteze južnih Slovanov po programu velikega Hrvata in Slovana, škofa Strossmayerja*«. ¹²⁰

V naslednjih člankih izvemo še marsikaj o šikaniranju katoliškega šolstva v Jugoslaviji, cenzuri katoliškega tiska in kulturnem boju, ki je »*insceniran s strani srbskih prostozidarskih lož, za katerimi stoji francosko framonstvo*«, pa tudi sam Živković je »*prostozidar višje stopnje*«. ¹²¹

* * *

Vendarle pa največja pozornost Slovincem na straneh slovaškega tiska tega leta velja drugim, še bolj tragičnim dogodkom, ko fašistični teror v Julijski krajini in dogodke, povezane s Tržaškim procesom, brez izjeme obsodi vsa (češko)slovaška politika oz. javnost, ne glede na politično usmeritev.

Robotniške noviny že v podnaslovu prvega tozadevnega članka zapišejo, da je »*zločin obsojenega ta, da je ostal Slovenec*«, ¹²² v naslednjih prispevkih pa opišejo proces, usmrtnitve

¹¹⁶ Peter Švaral, Sodelovanje slovenskih in slovaških študentov v organizaciji Pax Romana, Zgodovinski časopis, 54/3, 2000, str. 451, 452.

¹¹⁷ Slovák, II. kongres slovanskej akademicky vzdelanej mládeži v L'ubl'ani, 27. 07. 1930.

¹¹⁸ Prav tam.

¹¹⁹ Ferdinand určanský (1906–1974), pravnik in politik. Kot predstavnik radikalne pronacistične struje znotraj HSL'S je bil nekaj časa tudi zunanji minister Slovaške republike.

¹²⁰ Slovák, Katolícka cirkev v Juhoslávii ozbižaná o dve miliardy majetku, 21. 09. 1930.

¹²¹ Slovák, Kultúrny boj v Juhoslávii, 21. 11. 1930.

¹²² Robotniške noviny, Šovinistický proces fašistov proti Juhoslávcom, 06. 09. 1930.

na Bazovici ter tako jugoslovanske kot češkoslovaške oz. evropske proteste in ogorčenje. Še ostrejši je Slovenský denník, ki sicer že pred kulminacijo tragičnih dogodkov obtožuje Italijane, da izzivajo konflikt z Jugoslavijo in se pri celotni zadevi brez najmanjšega omahovanja brezpogojno postavi na jugoslovansko stran. Glede bližajočega se procesa kategorično zatrdi, da gre za gonjo brez razloga, »saj ti mladi ljudje niso mogli storiti zločinov, za katere so obtoženi« in da se v Trstu pripravlja »veliki zločin, s katerim se želi popolnoma izkoreniniti Jugoslovane v Italiji«. SD je prepričan, da je Rim takšen proces potreboval in trdi da se ga sicer ne tičejo notranje italijanske razmere, vendar »...pa smo dolžni povzdigniti apel k celemu svetu, da bi preprečil grozovit justični umor, ki se v tej deželi pripravlja proti pripadnikom slovanskega plemena.« Če pa bo kulturna Evropa molčala, nadaljuje časnik, bo to dokaz njene strašne slabosti pred Italijo, »kjer je streljanje, obešanje in zapiranje ljudi na leta težkega zapora postalo dogodek, brez katerega ne more miniti več niti en dan.«¹²³

Ta in druga svarila očitno niso zalegla in naslovnica SD, 09. 09. 1930 je že v znamenju izvršenega zločina. Pod velikim in povednim naslovom »Barbarstvo«¹²⁴ so opisani tragični dogodki, ki jih spremljajo fotografije »narodnih mučnikov« Bidovca, Marušiča, Valenčiča in Miloša in pa reakcije jugoslovanskega tiska. V naslednjih številkah se Slovenský denník dotakne tudi odziva ostale evropske javnosti, s posebnim veseljem pa gleda na enotno naklonjenost stališč češkoslovaškega tiska, znotraj katerega je še posebej izstopal slovaški in »znova zapečatil staro prijateljstvo, ki veže Jugoslovane in Čehoslovake.«¹²⁵

Ob tem velja poudariti, da SD na splošno sicer pogosto uporabi termin jugoslovanske žrtve oz. teror nad Jugoslovani, vendar pa ob konkretnih primerih in imenih nikoli ne spremlja, da gre za Slovence, ki že dolgo trpijo pod fašizmom, tako da »če je kateri od njih restoril kak zločin, je to le posledica fašistične surovosti.«¹²⁶ SD tudi izčrpno in z odobravanjem poroča o protestih proti fašističnemu nasilju nad Slovenci, do katerih je prišlo v Bratislavi, pripravile pa so jih različne organizacije. Na protestu, ki ga je organizirala veteranska organizacija češkoslovaških legionarjev se je zbralo skoraj 5000 ljudi, ki so prepevali in zmerjali fašizem, pred jugoslovanskim konzulatom vzklikali k zvestobi, po protestih pred s kordoni zastraženim italijanskim konzulatom pa so se napotili še k francoskemu in madžarskemu.

Obenem se je v Bratislavi sprožila tudi iniciativa za postavitve spominske table štirim ustreljenim Slovencev, v pridobivanje sredstev pa se je vključil tudi Slovenský denník, ki upa, »da se naša slovaška javnost ne bo osramotila in bo v čimkrajšem času poslala toliko prispevkov, da bo to pietetno dejanje mogoče čim prej uresničiti.«¹²⁷

Tudi v naslednjih mesecih se časnik ukvarja s fašističnim nasiljem v Julijski krajini in piše predvsem o ukinitvi slovenskega šolstva ter novih procesih proti Slovincem, ob deseti obletnici koroškega plebiscita pa se spomni tudi žalostne usode in manjšinskih problemov Slovencev v Avstriji, »ki v Ženevi toliko govori o pravicah manjšin in se pritožuje nad Italijo, vendar se nemški manjšini v Italiji godi lepše kot slovenski v Avstriji.«¹²⁸

Tudi Slovák obširno poroča o poteku Tržaškega procesa, obtožnici ter o dogajanjih v Trstu nasploh. Povzema italijanski tisk, obtožbe predstavlja pod narekovaji, sam pa dogodkov še ne komentira, čeprav je čutiti simpatijo do obtoženih.¹²⁹ Že v naslednjem članku, ki

¹²³ Slovenský denník, V Itálii idú odsúdie 15 Juhoslovanov k smrti, 02. 09. 1930.

¹²⁴ Slovenský denník, Barbarstvo, 09. 09. 1930.

¹²⁵ Slovenský denník, 16. 09. 1930.

¹²⁶ Slovenský denník, 18. 09. 1930.

¹²⁷ Slovenský denník, Protest Bratislavy proti fašistickému barbarstvu, 21. 09. 1930.

¹²⁸ Slovenský denník, 01., 19. 10. 1930.

¹²⁹ Slovák, Terstský politický proces proti 18. Juhoslovanom, 05. 09. 1930.

sledi obsodbi in njeni izvršitvi, pa italijanskim oblastem nič več ne prizanaša in med drugim zapiše, da imena štirih mučencev »kličejo k maščevanju in pravičnosti ves kulturni svet« in obtožujejo, »da v Italiji živi zatirana slovanska manjšina, ki ji ne jemljejo le jezika in narodnosti, temveč se posega tudi po njenem življenju«. Slovák še dodaja, da so bili mladeniči ustreljeni od zadaj kot najhujši morilci in da te »žrtve spolitizirane justice predstavljajo seme boljše prihodnosti ubogih, zatiranih Slovencev.« Sprašuje se tudi, »če je le mogoče tako nekaznovano obsojati ljudi na smrt in na zaporne kazni iz političnih razlogov, ki jim poleg tega, nota bene, ni bilo nič dokazano« in razsodbe v političnih procesih izenači z zločinom.¹³⁰ Pravzaprav niti ne preseneča, da je tako energično odklonilno in enotno pisanje vseh slovaških dnevnikov o Tržaškem procesu in fašistični represiji izzvalo protest italijanskega konzula v Bratislavi Francesca Palmierija na Deželnem uradu. Vendar pa ta gesta ni v ničemer spremenila pogleda in početja slovaškega tiska, ali kot je zapisal Slovák: »...Gospod konzul nas – čisto človeško – mora razumeti, da se postavljamo raje na stran mučnikov, kot pa v vrste poveljevalcev krutih razsodb v političnih procesih.«¹³¹ Odločna obsodba fašistične politike prihaja tudi s strani fašistom tradicionalno nenaklonjenih, liberalnih Prudov. Zanje so fašisti še hujši od predvojne avstrijske oblasti, saj na Slovane gledajo kot na nižjo raso, istočasno pa obsodijo tudi Vatikan, ker ob tem samo molči in se ne postavi v bran slovenskim in hrvaškim katolikom, ki so bili svetemu sedežu vedno zvesti. Ob tem ne pozabijo pohvaliti Jugoslavije, ki »pri vseh provokacijah ohranja hladnokrvnost in vodi pacifistično politiko.«¹³²

A kot je to v navadi, se nemir in razburjenje okrog omenjenih dogodkov postopoma poležeta in že v začetku leta 1931 se odmevi iz Jugoslavije vrnejo v stare svetovnonazorske tirnice. Slovák najprej sicer korektno predstavi novega jugoslovanskega poslanika v Pragi, Slovenca dr. Alberta Kramerja, povzame njegov pogovor s predsednikom ČSR Masarykom¹³³ ter čajanko, na katero je povabil nekatere praške novinarje,¹³⁴ kmalu pa se ponovno znajde na obrambni fronti slovenskega in hrvaškega katolicizma, ki v »Jugoslaviji bije hud boj s pravoslavjem.«¹³⁵ V istoimenskem članku obsodi nedemokratični režim v Jugoslaviji, ki z geslom »Ena država, en narod, ena vera«, privilegira pravoslavje (le-to ima mimogrede po mnenju časnika »več tujih bizantinskih prvin kot pa katolicizem romanskih«) in ga propagira kot nacionalno vero, pri čemer pa pozablja na »dobro znano mučeništvo hrvaške in slovenske duhovščine v Istri«. Podobno velja za šolstvo, kjer je »v učbeniku narodne zgodovine praktično samo zgodovina srbskega naroda«, Hrvatom in Slovencem pa je namenjenih le par strani. Poleg tega morajo Sv. Savo častiti tudi katoliški učenci, katoliški otroci se morajo ponekod udeleževati pravoslavnega bogoslužja, najhujše pa je sodelovanje državnih oblasti s pred leti ustanovljeno starokatoliško cerkvijo, kar ni nič drugega kot »prikrito dejanje v korist pravoslavja«. Slovák, »ki si želi dobro celi Jugoslaviji« na koncu upa, »da se bo kmalu končala sedanja diktatura, ki je glavni krivec sedanjega vedno večjega sovraštva med katoliškimi Hrvati in Slovenci ter pravoslavnimi Srbi«.

Zato še toliko bolj navdušeno pozdravi in poroča o poteku Tretjega kongresa slovanskih katoliških akademikov in seniorjev, ki je v začetku julija 1931 potekal v Bratislavi.¹³⁶ Kon-

¹³⁰ Slovák, Po výčine spolitizovanej justície v Terste, 10. 09. 1930.

¹³¹ Prav tam; Robotnícke noviny, 09. 09. 1930.

¹³² Prudy, XIV, 1930, št. 7, str. 462.

¹³³ Slovák, 01. 02. 1931.

¹³⁴ Slovák, 01. 03. 1931.

¹³⁵ Slovák, Krutý zápas katolicizmu s pravoslávím v Juhoslávii, 20. 02. 1931.

¹³⁶ Slovák, 05., 08., 11. 07. 1931.

gresa se je ponovno udeležila številna slovenska delegacija na čelu z dr. Francetom Grivcem, dr. Lovro Sušnik pa je bil kot predstavnik Slovencev imenovan v predsedstvo kongresa. Najpomembnejši na kongresu sprejeti sklep, pomemben predvsem za medsebojno slovansko sodelovanje, je bil sklep o ustanovitvi stalne komisije za izmenjavo slovanskih katoliških študentov med slovanskimi univerzami s sedežem v Bratislavi, ki je na relaciji Bratislava – Ljubljana kmalu rodil tudi prve rezultate.¹³⁷ Seveda je bilo za udeležence kongresa tudi sicer dobro poskrbljeno, na izletu po slovaških krajih pa so se ponovno ustavili tudi v Ružomberku, kjer jih je pričakal Hlinka in se »poljubil z dr. Grivcem«.¹³⁸

Istea meseca se Slovák dotakne spoštljivega odnosa Slovencev do pokojnega jugoslovanskega kralja Petra I. Osvoboditelja, ki se je najočitneje izkazal v postavitvi temeljnega kamna za njegov spomenik. Občuduje radodarnost Slovencev, ki so »v *teh težkih časih*« zbrali več kot pol milijona din, od česar bo polovica šla za spomenik, polovica pa bo porabljena v dobrodelne namene.¹³⁹ V naslednjih člankih tega leta govori še o jugoslovanski (in znotraj nje slovenski) emigraciji, o preživljanju počitnic malih Karađorđević in o jesenskih političnih spremembah, povezanih z oktroirano ustavo in kasnejšimi volitvami.¹⁴⁰

Popolnoma v drugačnem tonu od Slovák jugoslovansko in slovensko stvarnost poleti 1931 tolmači Slovenský denník. Posebno pozornost si zasluži članek »*Pred spremembo režima v Jugoslaviji?*«, ki špekulira o možnostih vrnitve v parlamentarizem in opisuje razmere in priljubljenost kralja ter režima v posameznih delih Jugoslavije. Prav presenetljivo in diametralno nasprotno od Slovákovega je naslednje razmišljanje o slovenskem odnosu do režima, kateremu da je slovenska dežela (ob stari Srbiji) od vseh v Jugoslaviji najbolj naklonjena: »*Najbolj varen pa je sedanji režim v Sloveniji, ki mu je popolnoma vdana. Morda bi kdo rekel, da je za Slovence, ki so bili navajeni obsežnih svoboščin in so izmed Jugoslovancev najrazvitejši ter kulturno najvišje stoječi, to malce nenavadno. To je mogoče razložiti s tem, da so se Slovenci v času avstro-ogrske monarhije morali leta močno in vztrajno boriti in se upirati germanskemu pritisku, kakor tudi, da danes, ko vidijo kako strašna usoda je doletela njihove brate v Italiji, pozdravljajo vsak režim, ki se jih trudi zavarovati. Skrb za prihodnost je Slovence primorala, da so se popolnoma postavili na stran sedanjega režima, ki je, pa naj reče kdo kar hoče, izlekel deželo v najkritičnejšem trenutku iz velikih težav in se po vsaki strani trudil zavarovati državo in njeno prebivalstvo.*«¹⁴¹

V podobnem duhu in hvalospevu režima se pisanje Slovenskega dnevnika tudi nadaljuje. Predvsem ob deseti obletnici Aleksandrove vladavine, ko jugoslovanskega monarha zasipajo s komplimenti tipa »*odločnost*«, »*duhapolnost*«, »*hrabrost*«, »*velika ljubezen do ljudstva*« ipd.¹⁴²

Slovenský denník tudi najaktivneje izmed vseh slovaških dnevnikov spremlja politične spremembe ter pripravo, izvedbo in rezultate jugoslovanskih volitev,¹⁴³ zadnje pomembnejše novice tega leta pa so spet namenjene pregonu in novemu procesu proti Slovincem v Italiji. Časnik se boji nadaljevanja bazoviške tragedije in ponovno kategorično obsodi fašističen način sojenja in fašistične metode nasploh.¹⁴⁴

¹³⁷ Švaral, n. d., str. 452.

¹³⁸ Slovák, 14. 07. 1931.

¹³⁹ Slovák, Úcta Slovincov ku královi Petrovi I. Osloboditel'ovi, 31. 07. 1931.

¹⁴⁰ Slovák, 14., 15., 20., 28. 10., 04. 09., 23. 10., 03. 11. 1931.

¹⁴¹ Slovenský denník, Pred zmenou režimu v Juhoslávii, 01. 08. 1931.

¹⁴² Slovenský denník, 15. 08. 1931.

¹⁴³ Slovenský denník, 04., 13. 09., 03. 10., 10. 11. 1931.

¹⁴⁴ Slovenský denník, 39 Slovincov pred fašistickým súdom, 05. 12. 1931; Fašisti plnia väzenia Slovanmi, 08. 12. 1931.

Socialdemokratske Robotniške noviny namenjajo Jugoslaviji v zgodnjih tridesetih letih razmeroma malo prostora, Slovencem pa skorajda nič. V kolikor o kraljevini že pišejo, gre predvsem za krajše novice iz notranjepolitičnega dogajanja, v ospredju pa ostajata nerešeni hrvaški problem ter seveda diktatura. Slednje praviloma ne istovetijo s kraljem Aleksandrom, o katerem bomo v časopisu le težko prebrali žal besedo, temveč z generalom Živkovićem, ki ga redno napadajo, njegovemu režimu pa zaradi nedemokracije novembrskih volitev in terorja, ki jih je spremljal, celo oporekajo kredibilnost. Ko pa Živković aprila 1932 zapušča premiersko mesto, RN zapišejo, da je bila pod njim »v Jugoslaviji svoboda takšna, kot jo je razumel Živković, mnogokrat še manjša od tiste v kasarnah...«¹⁴⁵ Še bolj neprizanesljiv do generala ostaja Slovák, ki pa se upravičeno boji, da tudi njegova zamenjava na čelu vlade ne bo prinesla bistvenih sprememb.¹⁴⁶ Junija 1932 se tako časopis ponovno izčrpno posveti diktatorskim pritiskom nad narodi, še posebej »trpljenju katoliških Slovencev«. Slovák piše, da je v Jugoslaviji itak umetnost vladati in zadovoljiti vse tri narode, za kar pa ni ustrezna nobena druga oblika razen demokratične. Opozarja na slavno preteklost Srbov, ki so se ravno s svojo demokratičnostjo in samoupravo osvobodili izpod Turkov in ustvarili tako idealno demokracijo, brez kakršnegakoli birokratizma, kot je bila (edino) Srbija. A danes, nadaljuje Slovák, je temu drugače in Srbi, ki so v vojni res največ pretrpeli, zato še nimajo pravice do lastnega favoriziranja. Poleg tega je beograjski centralizem zahteval velike žrtve od Hrvatov in Slovencev, še posebej ogorčenje vzbujajoča je denimo statistika državnih uradnikov glede na narodnost. Glede Slovencev pa sledeče: »... Katoliška Slovenija Beogradu plačuje krvavi davek. Ampak dolgo več ga plačevati, ne le da ne more in noče, ampak tudi ne prenese. Korist od diktature imajo nasprotniki nekdanje dobro organizirane in močne Slovenske ljudske stranke, ki je s svojo politiko in marljivim delom edina privedla Slovence do visoke razvitosti, v kakršni se nahajajo. Samoumevno je, da se ti zavistneži na vse mogoče načine trudijo paralizirati dober glas ljudske politike, kar je Beograd izkoristil tako, da jih je obdaril z mastnimi koriti in jim v roke izročil Slovenijo. Pogosti izbruhi nezadovoljstva po slovenskih centrih dokazujejo, kako priljubljeno je to novo vodstvo, še posebej, ker je dobro znano, kako hladnokrvni so Slovenci v podobnih zadevah in da je demonstracija njihovo zadnje orožje.«¹⁴⁷

Kakšen mesec pred tem se Slovák spomni 60. obletnice vodilnega slovenskega politika tega obdobja dr. Antona Korošca, večkrat poudari njegov duhovniški stan in mu nameni obilo laskavih komplimentov. Predstavi biografijo in politično pot ter dejavnost »ene najsposobnejših in najmarkantnejših političnih osebnosti, ki jo spoštujejo tudi politični nasprotniki« in poudarja njegove zasluge za narod in državo. Predvsem preprečitev državljanske vojne, ki je pretela po streljanju v skupščini l. 1928 in pa prizadevanja za zbližanje katolikov in pravoslavcev. Po mnenju Slováka »Korošec s svojim političnim in državniškim pomenom presega meje svoje rodne zemlje. Ni le slovenski domoljub in politik, temveč pripada vsej Jugoslaviji, za združitev katere je veliko storil. Njegov pomen je svetoven.«¹⁴⁸

Naslednji članek, ki se posveča izključno Slovencem, najdemo na straneh Slováka konec avgusta, ko je podrobno predstavljen potek praznovanja 70. obletnice prvega slovenskega koncerta v Mariboru, »s katerim se je začel narodni preporod Maribora in okolice«, ¹⁴⁹ septembra pa beseda ponovno teče o Kongresu slovanske katoliške inteligence, ki je tokrat potekal v Zagrebu. Tega meseca lahko v časopisu najdemo precej zanimivo poročilo iz Ljubljane oz.

¹⁴⁵ Robotniške noviny, 06. 04. 1932.

¹⁴⁶ Slovák, 09. 01., 06. 04. 1932.

¹⁴⁷ Slovák, Pred zmenou vládneho kurzu v Juhoslávii, 12. 06. 1932.

¹⁴⁸ Slovák, Dr. Anton Korošec 60-ročný, 11. 05. 1932.

¹⁴⁹ Slovák, Ako oslavujú Slovinci začiatky svojho prebudenja, 25. 08. 1932.

bolje rečeno predstavitev glavnega slovenskega mesta in njegovega utripa. Dokaj literarno zasnovan opis se sicer bolj kot aktualnim političnim razmeram posveča življenju v Ljubljani, slovenski zgodovini in kulturi ter primerjavi s Slovaki, a vendarle se jih njegov avtor F. A. Gul'a v naslednjem odstavku vendarle dotakne: »...Slovenska kulturna samozadostnost v današnjem težkem narodnem političnem položaju z nekakšno samoumevnostjo v ospredje postavlja lastnosti, ki Slovenijo danes varujejo pred obupovanjem in ji nedvomno zagotovijo zaslužen zmago. To so: zavednost narodne inteligence, občudovanja vredna politična disciplina, odločni in bojeviti katolicizem, žrtvovanje in končno smela, odločna južnoslovenska kri...«¹⁵⁰

Razlog temu, da je tega leta Slovák še posebej nenaklonjen jugoslovanskemu režimu, za katerega ne najde praktično nobene pozitivne besede, se skriva tudi v problemih slovaškega manjšinskega šolstva v Bačkem Petrovcu v Vojvodini.¹⁵¹ Slednje še posebej izkoristi ob obisku delegacije jugoslovanskih generalov v ČSR, kar izzove polemiko s Slovenským denníkom, ki generale prijateljsko pozdravlja in jih vzame v obrambo, češ da »nimajo nič s tem, kar se dogaja v Petrovcu«¹⁵²

Toleranca slednjega do jugoslovanskega režima se kot običajno nadaljuje, ob čemer celo za zamenjanega in splošno osovraženega Živkovića zapiše, da ni bil diktator v pravem smislu besede in se je le trudil »izpolniti od kralja zaupane naloge«, da je bilo v njem precej dobre volje, kar pa ni veljalo za desetine ministrov v njegovih vladah.¹⁵³

Prav tako časnik ne deli Slovakovega mnenja glede narodnega nezadovoljstva v Jugoslaviji in junija 1932 precej stavi na novo vlado, ki naj bi bila izrecno jugoslovanska. Jugoslovanska ideja, tako Slovenský denník, je kljub oviram pognala korenine tako pri Srbih kot Hrvatih, »da o Slovencih sploh ne govorimo«, in na ta temelj se hoče opreti tudi nova vlada, pri čemer pa mora nujno eliminirati ljudi, ki se nočejo odpovedati ničemer plemenskemu. »Če so lahko bili v muzej spravljene dragoceni, s krvjo prepojeni prapori srbskih polkov in zamenjani z jugoslovanskimi, potem končno lahko gredo tudi ljudje, ki v srcu nikoli niso bili in ne bodo Jugoslavlani. Zato, da ne bi ovirali velikega dela, ki mora biti dokončano, če hoče dežela biti zavarovana.« Slovenský denník upe polaga predvsem na možnega bodočega mandatarja dr. Kramerja, »ki nima le dovolj okusa, ampak tudi delovne moči.« Če bi mu uspelo utrditi jugoslovansko idejo in pomiriti narode, bi bilo po mnenju časnika »njegovo ime na veke vekov zapisano v zgodovini Jugoslavije«.¹⁵⁴

Dr. Albert Kramer predsednik vlade ni postal, se ga pa Slovenský denník ob njegovi 50. letnici vseeno spomni s fotografijo in kratkim prijateljskim zapisom,¹⁵⁵ česar je bil na začetku leta deležen tudi Jože Plečnik ob svoji 60. letnici.¹⁵⁶

Na podoben način kot Slovenský denník spremljajo dogodke v Jugoslaviji tudi Prúdy, ki nenazadnje izhajajo iz podobnega svetovnonazorskega okolja. Njihov sodelavec iz Jugoslavije Andrej Vrbacký v pregledu dogodkov po 6. 1. 1929 bolj našteva in predstavlja kot komentira dogajanja v državi. V uvodu sicer zapiše, da je »ljudstvo, sito odvečnih prepirov, nov režim sprejelo z veseljem«, opraviči in pohvali določene Aleksandrove ukrepe, vendar pa ob

¹⁵⁰ Slovák, Bela L'ubl'ana..., 08. 09. 1932.

¹⁵¹ Tam si je skoraj 100.000 glava slovaška manjšina sama (ob denarni pomoči ČSR) zgradila gimnazijo, aktualni jugoslovanski režim pa je nameraval omejiti njen obseg oz. poseči v nekatere že dosežene in uveljavljene šolske pravice Slovakov.

¹⁵² Slovák, 29. 06., 04. 08., 1932; Slovenský denník, 05. 07., 06. 08. 1932.

¹⁵³ Slovenský denník, Po Živkovičovem odchodu, 06. 04. 1932.

¹⁵⁴ Slovenský denník, Dr. Kramer budúcim min. predsedom Juhoslávie?, 25. 06. 1932.

¹⁵⁵ Slovenský denník, 06. 10. 1932.

¹⁵⁶ Slovenský denník, 24. 01. 1932.

koncu izrazi tudi željo, da bo sedaj (po Živkovičevem odstopu, op. T.K.) nastopilo novo obdobje, ki se bo počasi vrnilo k normalnemu, demokratičnemu in parlamentarnemu režimu.¹⁵⁷ Pač pa v tem obdobju Prúdy vestno spremljajo konference, srečanja in ostale dogodke povezane z Malo Antanto, kakor tudi vse druge, predvsem kulturne in znanstvene povezave ter gospodarsko sodelovanje med ČSR in Jugoslavijo.

Nedvomno za Slovence najpomembnejši dogodek tega leta, Ljubljanske (Koroščeve) punktacije Slovenske ljudske stranke so poskrbele, da so se slovenske razmere znašle na straneh slovaškega tiska že na samem začetku leta 1933.

Reakcije na slovenski avtonomistični program si v njem sledijo po pričakovanjih oz. v skladu z že znanimi simpatijami in skoraj navdušenjem slovaških klerikalcev ter zadržanostjo in odporom slovaškega liberalnega tabora. Slednji, ki ga reprezentira Slovenský denník, se v zvezi s punktacijami oglasi prvi. Po njegovem pisanju se »vodja klerikalnih Slovencev« zavzema »za razbitje sedanje Jugoslavije«, zaradi česar je razburjena cela Slovenija. Punktacije časnik tudi na kratko predstavi, Korošca označi kot eno glavnih opor bivšega Živkovičevega režima, obsodbe dejanja s strani »vseh slovenskih krogov« pa povezuje predvsem s strahom pred italijanskimi apetiti po zasužnjenju Slovencev, ki bi jih kakršnakoli sprememba državnopravnega položaja Slovenije le še povečala. In zato »nekateri ljubljanski časopisi ta najnovejši politični nastop vodje klerikalnih Slovencev imenujejo celo izdaja domovine.«¹⁵⁸

Takšnega mnenja seveda ne deli Slovák, kar je mogoče razbrati že iz velikega naslova (»Slovenska deklaracija«), še bolj pa iz dveh podnaslovov, ki mu sledita (»Pregon slovenske inteligence« ter »Samoumevne in trezne zahteve Slovencev«). Slovák začenja z ugotovitvijo, da »bič beograjske diktature« čedalje bolj čuti eden najmanjših, a najkulturnejših narodov – Slovenci. V opisovanju njegove neprijazne usode poudari, da je »ta simpatični narod, po svoji usodi pa tudi imenu (imenuje se slovenski narod, jezik, Slovenka) nam najbližji slovenski narod, po svetovni vojni ostal žalostno razbit med štiri države. Od približno dveh milijonov Slovencev jih v Jugoslaviji živi nekaj več od milijona...« Ostanek, piše Slovák, je izpostavljen terorju italijanskega fašizma ter avstrijskemu in madžarskemu fašizmu in odnarodovanju, tako da je poleg Lužiških Srbov njihov položaj najhujši, pa čeprav spadajo med najizobraženejše slovanske narode. Vendar pa tudi v Jugoslaviji njihov položaj ni zavidanja vreden, saj je preganjana vsakršna akcija, ki nosi pečat slovenstva. Zaradi neudeležbe na »škandaloznih« volitvah oblast preganja slovensko inteligenco, tako da so bili najboljši slovenski profesorji, »dobri strokovnjaki in dobri jugoslovanski patrioti, ki pa zavračajo pansrbsko diktaturo« upokojeni ali pa premeščeni na bolgarske meje. »Kdor vsaj malo pozna razmere na bolgarskih mejah si lahko predstavlja, kaj pomeni za zahodnoevropsko izobraženega Slovenca živeti med tistimi divjaki.« Zato nekateri niso poslušali beograjskega diktata in so raje ostali doma, čeprav v bedi in brez plače.

Slovák še dodaja, da »imajo Slovenci in Slovaki skupno lastnost – so potrpežljivi in prenašajo krivice, dokler se posoda ne napolni«, da pa je danes tudi Slovincem nasilja in nepravilnosti dovolj. Zato je Korošec 1. januarja izdal slovensko deklaracijo, o kateri se je na Slovaškem že dosti pisalo, ampak večinoma »skrivljeno, kot da bi Korošec hotel z njo razbijati jugoslovansko državo«. Slovák se pohvali, da mu je uspelo dobiti original deklaracije,¹⁵⁹ ki jo v slovaškem prevodu tudi objavi ter jo označi kot »samoumevne zahteve zavednega in za svoje življenje zaskrbljenega naroda«. Zanj so zahteve izražene zmerno in z zgo-

¹⁵⁷ Prúdy, XVI, 1932, št. 5, str. 268–273.

¹⁵⁸ Slovenský denník, Korošec v jednej fronte s chorvátskymi federalistmi, 12. 01. 1933.

¹⁵⁹ Očitno se prav v pridobivanju oz. pričakovanju originala skriva razlog za razmeroma pozno Slovákovo poročanje o punktacijah, saj se je uredništvo kot kaže hotelo najprej na lastne oči prepričati o napisanem. (op. TK.)

dovinsko slovensko treznostjo, zato se še toliko bolj čudi nekaterim slovaškim časopisom, »da so mogli tako nekritično natisniti nekatere napade svojih beograjskih dopisnikov«. Svoj udarni proslovenski prispevek pa Slovák zaključí z naslednjimi mislimi: »*Mi Slováci lahko le z radostjo pozdravljamo gibanje Slovencev, kajti v njem vidimo pojav prepričanega poguma in zavednosti tega slovanskega naroda, ki si zasluži naše največje spoštovanje; v tem pa vidimo tudi učvrstitev ene od slovanskih držav, katere moč nam veliko pomeni. Brezglava diktatorska politika Beograda jo lahko privede tja, kjer je mi nočemo videti.*«¹⁶⁰

Že čez tri dni se Slovák ponovno oglasi s prispevkom o gonji proti inteligenci ter zakonskih poskusih odprave avtonomije Zagrebške in Ljubljanske univerze. Naštev temeljne diktatorske posebnosti novega zakona in pravi, da bodo spet najbolj prizadeti Slovenci, »*saj naj bi bila v Ljubljani ukinjena Medicinska fakulteta, kot tudi vse tehnične fakultete, namesto katerih bi se po potrebi ustanovile visoke tehniške šole.*«

Slovenci se seveda žilavo borijo proti tej »*pansrbski gospodovalnosti*«, saj se zavedajo, kaj pomeni narodu odvzeti njegovo najvišjo kulturno ustanovo. Ogroženi so profesorji, študentje in cel narod, kajti ljubljanska univerza je bila vedno najslabše dotirana, pa so jo kljub temu marljivi slovenski profesorji, vodeni z idealizmom in zavedanjem o pomenu in moči dobre univerze za narod, izgradili tako, da jim jo lahko zavida ne le Beograd, ampak tudi katerikoli drugo mesto in narod. Ko podpore ni dajal minister, jo je dajal narod, če je le mogel. Poleg tega, nadaljuje Slovák, so katedre ljubljanske univerze zasedene z ljudmi, katerim so bile ponujene katedre v Pragi, Berlinu in drugje in to še ob lepših finančnih pogojih. »*Njih pa ni premamila ne slava, ne denar. Ostali so doma- izgrajevati svoj narod.*« In v takšne ljudi ter njihovo delo, se zgraža časnik, se danes posega z drakonskimi zakoni. V nadaljevanju Slovák podaja številke, ki pričajo o prikrajšanosti Slovencev pri finančni pomoči tudi ostalim znanstvenim institucijam. Tako denimo oddelek za arhitekturo na Ljubljanski univerzi, »*ki ga vodi svetovno znani Jože Plečnik*« dobiva letno dotacijo od ministrstva v višini 1500 din, kar znaša približno 700 češkoslovaških kron. »*Če pomislimo, da je Beograjska univerza med najbogatejšimi v Evropi, ob tem pa dobiva še neprimerno višje subvencije kot ljubljanska ali zagrebška, lahko uganemo kam meri beograjska politika: k balkanizaciji evropsko omikanih Hrvatov in Slovencev.*«

Svojo podporo Slovincem Slovák tudi tokrat še posebej poudari na koncu članka: »*Če se beograjska gospoda čudi, da se jim upirajo tudi že Slovenci, se mi temu ne čudimo. Nasprotno, izražamo jim svoje simpatije in želimo, da bi vzdržali. Vsa kulturna Evropa je z vami, mi Slovani pa v prvi vrsti!*«¹⁶¹

Aretacija in internacija dr. Korošca konec januarja 1933 je dodatno prilila olje na ogenj Slovákovega pisanja, ki zaradi nasilja proti inteligenci in katoliški cerkvi v Sloveniji pričakuje izbruh ljudstva, ki se vse ostreje postavlja proti diktaturi. Slovák podarja, da je možna le rešitev, kot jo vidijo hrvaški in slovenski opozicijski vodje. Torej v federaciji, oz. da Slovenija in Hrvaška dobita avtonomijo na federalni osnovi. Dodaja tudi, da »*nihče z zdravim razumom ne more verjeti izmišljotinam slug diktature, ki Mačka, Korošca in ostale obtožujejo, da so v službi madžarske iredente ali Mussolinija...*«, saj imajo prav ti možje največje zasluge za jugoslovansko državo. Kaj takega lahko trdijo, je neusmiljen Slovák, samo ljudje, ki so za »*mizerni groš*« pripravljeni služiti tej najumazanejši diktaturi, tako kot so jutri sposobni služiti tem, ki jih danes zmerjajo. Časnik tudi podrobno opiše Koroščevo internacijo in slabost, ki ga je privedla v zagrebški sanatorij, kjer sta se z nadškofom dr. Bauerjem zaradi

¹⁶⁰ Slovák, Slovinská deklarácia, 25. 01. 1933.

¹⁶¹ Slovák, Pokračuje sa v balkanizácii evropsky vzdelaných Horvatov a Slovincov, 28. 01. 1933.

žandarske prisotnosti pogovarjala kar latinsko, ter poudari, da skupaj z dr. Korošcem danes čutita cela Slovenija in Hrvaška. Pomembno se mu zdi tudi to, da z njim ne simpatizira le ljudstvo, ampak še posebej študentje in akademiki.¹⁶² Slovák je v naslednjih dneh ogorčen še nad Trumbičevo aretacijo ter šikaniranjem že omenjenega zagrebškega nadškofa dr. Antona Bauerja,¹⁶³ posebno pozornost pa posveti tudi reakcijam slovenskega tiska na punktacije ter predvsem Jutro, ki jih najbolj napada, obsodi, da slepi slovensko javnost. Proteste, ki jih na straneh Jutra objavljajo razne sokolske enote, kulturne in sindikalne organizacije ter odbori JRKD označi za delo »maloštevilne klike slovenskih Jugoslovanov pod vodstvom dr. Kramerja«, kateremu je Beograd dal polno moč, da bi iz »kulturne Slovenije naredil gluho provinco srbske države«. Ti ljudje so zato iz strahu za svojo oblast razglasili punktacije za veleizdajo, Kramer pa je dan za dnem v Jutru pozival k obračunu z izdajalci. Zato v Jugoslaviji nobena živa duša, če noče biti zaprta, ne sme javno niti črhiniti, da soglaša z »veleizdajalskimi« punktacijami. Župani ki pošiljajo proteste niso nikakršni predstavniki ljudstva (le-ti so bili zamenjani), vodstvo Sokola je imenovala vlada, zato njihovi protesti niso izraz volje večine članstva, protesti odborov JRKD pa so navadno metanje peska v oči, saj je to edina dovoljena stranka. Skratka, po prepričanju Slováka ti protesti ne izhajajo iz ljudstva oz.: »Slovenska deklaracija je izraz ogromne večine slovenske inteligence in preprostega ljudstva, ki danes ne sme javno izražati svoje volje. Danes mora narod trpeti, da ga prodaja par sebičnih politikov- mešetarjev.«¹⁶⁴

Za tovrstno Slovákovo pisanje (med drugim je 19. 02. predstavil tudi Pribičevičevo knjigo Diktatura kralja Aleksandra) se je očitno razvedelo tudi v Jugoslaviji, kar je povzročilo, da časopis ni več prihajal do svojih naročnikov v vrstah slovaške manjšine v Vojvodini.¹⁶⁵ Te in podobne zadeve pa drže uredništva očitno niso omajale in strani časnika so marca in aprila 1933 polne poročil iz Jugoslavije in Slovenije, v katerih si sledijo obtožbe na račun diktature in njenih eksponentov. Kar nekaj v tej vrsti člankov se ukvarja predvsem s protikatoliško gonjo in povzema polemiko med škofom Srebrničem na eni, ter ministrom dr. Kramerjem in Sokoli na drugi strani. Medtem ko se katoliška stran pritožuje in dokazuje, da je preganjana, je Kramer na shodu v Beltincih izjavil, da nudi jugoslovanska država katoliški ideji »toliko varnosti in svobode kot nihče drug«.

Slovák obsodi časopise na Češkoslovaškem, ki Sokol veličajo kot branilca človekovih pravic in hvalijo diktaturo, nekateri krogi pa so tako zaslepljeni s sovraštvom do katolištva, »da vidijo pravico tam, kjer je samo nasilje in ječa, medtem ko bojavnike za svobodo označujejo za izdajalce«. Pri tem, poudarja Slovák, pozabljajo, da so katoliki v Jugoslaviji največja obrambna trdnjava prave demokracije, označevanje opozicijskih vodij za izdajalce pa je ravno voda na mlin zunanjih sovražnikov. Pri tem Slovák hitro potegne paralelo z razmerami na Češkoslovaškem, kjer se »zaslužni in marljivi borci za avtonomijo označujejo za protidržavne izdajalce«, v resnici pa je »vsaka krivica, vsaka nepravilnost, zakriviljena s strani centralistične Prage proti Slovaški, najboljši pomočnik revizionistov in sovražnikov republike.«¹⁶⁶

Kmalu se na straneh Slováka najdejo tudi ostri napadi na prostozidarstvo, ki naj bi v Jugoslaviji delovalo proti katolicizmu »z roko v roki s pravoslavjem«, pri čemer naj bi tako kralj kot nekateri ministri bili znani framasoni. To framasonstvo se po mnenju Slováka

¹⁶² Slovák, V Juhoslávii každý den sa očekává výbuch, 02. 02. 1933.

¹⁶³ Slovák, 07. 02. 1933.

¹⁶⁴ Slovák, Oslepovanie verejnosti protestmi proti slovinskej deklarácii, 09. 02. 1933.

¹⁶⁵ Slovák, 26. 02. 1933.

¹⁶⁶ Slovák, Diktatura v Juhoslávii dokončava, 09. 03. 1933.

navezuje na »ekscese srbskih kulturtregerov«, pri čemer je njegov cilj ustvariti »enotno državo enotnega jugoslovanskega naroda, ki bo imel eno narodno dušo, eno kulturno središče in enotno narodno kulturo«. ¹⁶⁷ Na podoben način Slovák nadaljuje z obsodbami Sokola, ki ga srbski diktatorski režim uporablja kot eno svojih »glavnih orodij protikatoliške in protinarodne politike«. Tako so predvsem v Sloveniji dijaki in učitelji prisiljeni vstopiti v sokolske vrste, nasploh pa v deželi kjer se polnijo ječe, vladata cenzura in špijonaža tajnih služb. ¹⁶⁸ Ob tovrstnih kritikah so, s procesom proti Mačku še dodatno zaostrene, razmere v Jugoslaviji izzvale tudi obsodbe nekaterih uglednih slovaških politikov, kot npr. senatorja HSLS dr. Jozefa Budaya, ¹⁶⁹ poleti pa padejo Srbi v dodatno nemilost zaradi »neprimerne« odnosa do slovaške manjšine oz. afere okrog izbora »miss totice« v Beogradu. ¹⁷⁰

Na kakšen način je novice o punktacijah slovaški javnosti posredoval Slovenský denník smo zgoraj že omenili, pa tudi ob Koroščevi aretaciji komentator ubere podobno strategijo, v kateri se sicer distancira od državnega terorja, vendar pa tudi Korošča še zdaleč ne vzame v obrambo. Pač pa mu očita, da je »iz največjega pristaša sedanjega režima in njegovega pomembnega predstavnika v kratkem času postal zaveznik tistih, ki si prizadevajo Jugoslavijo razbiti na nekaj življenja nezmožnih držav«. ¹⁷¹ Že v naslednjem članku se časnik povsem odkrito postavi na stran aktualne jugoslovanske oblasti. V njem namreč ponovno na veliko citira dr. Kramerja oz. njegove napade in obsodbe Korošča. V isti številki časopisa je objavljena tudi Koroščeva fotografija z izjavo ministra Puclja o tem, »da se v celi Sloveniji ne bi našlo niti sto Slovencev, ki bi se hoteli odtrgati od Jugoslavije«. ¹⁷²

V zvezi s pastirskim pismom jugoslovanskih škofov in posredno z njim tudi Slovákovi obtožb na račun Sokola, se Slovenský denník postavi v bran »tej organizaciji, ki stoji visoko nad strankami in služi samo interesom domovine« in poudarja njene zasluge za enotno Jugoslavijo. ¹⁷³ V naslednjih tednih in mesecih se liberalni dnevnik razpiše o ustaških pripravah vstaje na Hrvaškem, za katerimi stoji Italija in o procesu proti Mačku, medtem ko dva pomembnejša članka, ki se dotikata Slovencev, tokrat izstopata iz vsakdanje politične konotacije. Prvi opisuje obisk trboveljskih šolarjev v Bratislavi in njihov navdušeni sprejem, ¹⁷⁴ drugi pa govori o predavanju Ljudevita Pivka, ki ga je le-ta pripravil v okviru jugoslovanskih dni v Bratislavi. ¹⁷⁵ Ob notranjepolitičnih razmerah Slovenský denník še naprej spremlja tudi nasilje nad Slovenci v Italiji, ¹⁷⁶ zadnje članke v tem letu, ki se dotikajo Jugoslavije, pa namenja 15. obletnici nastanka kraljevine ter 45. rojstnemu dnevu njenega monarha, pri čemer kot po navadi ne varčuje s superlativi na njegov račun.

Kot da bi v zraku že plavala slutnja, da se bodo besede hvale kontroverznega jugoslovanskega diktatorja v manj kot letu dni iz napitnic preselile v nekrologe. Tragična Aleksandrova smrt je namreč nedvomno najodmevnejši, z Jugoslavijo povezan dogodek v letu 1934, ki je razburil vso svetovno javnost, na straneh češkoslovaškega tiska pa izzval iskreno ogorčenje

¹⁶⁷ Slovák, Položenie katolicizmu v Juhoslávii, 26. 03. 1933.

¹⁶⁸ Slovák, Boj voľ'nomišlienkárov s katolíkmí v Juhoslávii!, 23. 04. 1933.

¹⁶⁹ Slovák, 28. 04. 1933.

¹⁷⁰ V Beogradu naj bi potekal »sramoten« izbor za Miss slovaških služkinj, pri čemer so Srbi in srbski časopisi za Sloake uporabljali posmehljiv madžarski vzdevek »tot«. Slovák, 27. 07. 1933.

¹⁷¹ Slovenský denník, Museli už i Korošča internovat, 31. 01. 1933.

¹⁷² Slovenský denník, Min. dr. Kramer o slovinských punktáciach, 01. 02. 1933.

¹⁷³ Slovenský denník, Pravda o Sokole v Juhoslávii, 02. 02. 1933.

¹⁷⁴ Slovenský denník, Trboveljski slavček v Bratislave, 17. 05. 1933.

¹⁷⁵ Pivko je predaval o carzanski akciji, dodatne simpatije Slovakov pa si je pridobil z izjavo, da njegov ded izhaja iz Trenčína in da v njegovih žilah še teče slovaška kri. Slovenský denník, 05., 12. 11. 1933.

¹⁷⁶ Slovenský denník, 05. 09. 1933.

in obžalovanje. Prav vsi časniki, ne glede na njihovo politično provenienco, so nad atentatom v Marseillu zgroženi. Tako Slovenský denník, ki atentatu nameni praktično celo številko zapiše, da »...ne moremo ublažiti bolečine Jugoslavije in Francije. Za to nimamo moči. Lahko jima le zagotovimo, da skupaj z njima čutimo ogromno izgubo, ki je doletela njiju, enako pa tudi nas. Imeni Aleksandra in Barthoua bosta ostali z zlatimi črkami zapisani v naših srcih, saj do njiju čutimo hvaležnost, ki je naravna in nepozabna.«¹⁷⁷ Opis življenjske in politične poti kot tudi karakternih in telesnih lastnosti pokojnega jugoslovanskega kralja prehaja na straneh Slovenskega dnevnika takorekoč v hagiografijo, pri čemer je o svojih spominih na Karađorđevića spregovoril tudi v Bratislavi živeči in delujoči slovenski slikar Ivan Žabota.¹⁷⁸ Podobno velja v naslednjih dneh, ko je podrobno opisan življenjepis »kmečkega kralja – junaka«. Slovenský denník gre v maniri »o mrtvih vse najlepše« celo tako daleč, da zapiše kako »bo zgodovina pravično sodila in ocenila vsa dejanja kralja Aleksandra. Med monarhi našega stoletja najdemo komaj kakšnega podobnega formata...«.¹⁷⁹ Časnik spremlja tudi vrnitev kraljevega trupla v domovino, še posebej pozorno pa z naslednjimi besedami opiše zadnji poklon iz konfinacije izpuščenega dr. Antona Korošca: »H krsti se je postavil tudi bivši ministrski predsednik dr. Korošec...Dolgo je jokal pred kraljevo krsto, nato pa zbranim dejal: 'V trenutkih, ko vsa Jugoslavija objokuje velikega kralja mora biti vse ostalo pozabljeno. Živeti in delati moramo za Jugoslavijo.'«¹⁸⁰

Po kraljevem pogrebu se Slovenský denník ukvarja predvsem z vprašanjem o nadaljnji ureditvi in poti Jugoslavije, budno pa spremlja tudi pregon kraljevih morilcev oz. njihovih botrov, pri čemer Madžarski in Italiji prizanaša še manj kot pred Marseillom.

Že pred atentatom pa izredno vestno in kritično spremljajo ustaško emigrantsko dejavnost, povezano z madžarsko revizionistično politiko tudi socialdemokratske Robotniške noviny.¹⁸¹ Podobno velja tudi v obdobju po Aleksandrovi smrti, ko se tovrstni pozornosti pridružijo še upi v postopno demokratizacijo kraljevine.

Nič manj ogorčenosti od svojih liberalno-levičarskih konkurentov nad teroristično akcijo ne pokaže niti Slovák, ki se v prvi polovici leta sicer še aktivno posveča jugoslovanskim razmeram pod diktaturo. S posebnimi simpatijami ob njegovi 40. obletnici predstavi zgodovino, delo in pomen slovenskega katoliškega akademskega društva Danica,¹⁸² drugi pomembnejši članek pa govori o problemih ljubljanske univerze in prizadevanjih za njeno vsaj približno dostojno preživetje in delovanje.¹⁸³

A kot rečeno, strelji v Marseillu vse ostale dogodke v Jugoslaviji (pa tudi drugje) za nekaj časa potisnejo na stran. Ob novicah o poteku, žrtvah in povzročiteljih tragičnega dogodka, ki zapolnijo naslovnico ter skoraj celotno naslednjo stran časopisa, se poročanje in komentarji Slováka praktično ne razlikujejo od ostalega tiska, izpostaviti pa velja uvodni odstavek, ki se tovrstnega politično motiviranega nasilja loteva z malce širšega oz. bolj poglobljenega moralno-civilizacijskega aspekta: »...Ogorčeno zavračamo – kot vsi – tudi ta poslednji umor.

¹⁷⁷ Slovenský denník, 11. 10. 1934.

¹⁷⁸ Ivan Žabota je leta 1926 na Bledu portretiral kralja Aleksandra in njegovo soprogo kraljico Marijo. Žabotovo spoštovanje do jugoslovanskega monarha se je po tem dogodku še povečalo, zato ga je atentat v Marseillu močno prizadel. V Slovenskem dnevniku ga je opisal kot človeka »manjše, suhe postave in globokih krasnih oči na izrazitem obrazu, ki je izžareval inteligenco in silno voljo...« Prav tam; prim: Tone Kregar, Ivan Žabota – Slovenec in Slovák, umetnik in bohem, Zgodovinski časopis, 52/4, 1998, str. 541–551.

¹⁷⁹ Slovenský denník, Alexander sedliacky král' – hrdina, 12. 10. 1934.

¹⁸⁰ Slovenský denník, Mrtvý král' doma, 16. 10. 1934.

¹⁸¹ Robotniške noviny, 02. 02., 22. 03., 25. 05. 1934.

¹⁸² Slovák, Najstarší slovinský kat. Akad. Spolok »Danica« jubiluje, 27. 05. 1934.

¹⁸³ Slovák, Slovinskí akademici bojují za svojo univerzitu, 31. 05. 1934.

*Umor ni rešitev, ni izhod iz bede in kaosa, umor ni pot do boljšega življenja ljudi in narodov. Umor je zmeraj bil in bo zločin. In to vsak umor. Življenje kralja ali podložnika, otroka ali starca, ministra ali berača je enako sveta stvar. Umori ostanejo zločini tudi takrat, ko jih narekujejo politične strasti, ko jih narekuje maščevanje, pa tudi takrat, ko jih narekujejo kakršnikoli višji interesi določenih skupin ali režimov».*¹⁸⁴ Tudi v naslednjih dneh ne manjka novic o pripravi na monarhov pogreb, komentarji o Aleksandrovem življenju in delu ter jugoslovanski stvarnosti pa so, čeprav spoštljivi in dokaj previdni, dosti bolj realni od tistih v SD. Slovák napoveduje še bolj komplicirane razmere v Jugoslaviji, kot so bile pred umorom, čeprav upa da bo prišlo do političnega miru in da bo dosežen cilj »srečnih narodov v močni Jugoslaviji«. Velike upe pri tem polaga na opozicijske politike, ki so ponovno na prostosti in ponujajo sodelovanje, ter poroča o Koroščevem slovesu od pokojnega kralja. Čeprav, tako Slovák, ni potrebno posebej poudarjati, da je bila izpustitev Korošca in drugih opozicijskih vodij predvsem taktična poteza.¹⁸⁵ Časnik podrobno opiše pogrebno slovesnost,¹⁸⁶ v naslednjih dneh pa se poročanje o Jugoslaviji vrne v, recimo temu, normalne poročevalske okvire.

Posledično s postopno normalizacijo in »demokratizacijo« po Aleksandrovi smrti, ki jo slovaški tisk brez izjeme pozdravlja, razmere v Jugoslaviji na naslovnica nadomestijo druge velike domače in mednarodne teme. Vendar pa tudi v drugi polovici 30. let oz. v zadnjih letih obstoja ČSR poročil o jugoslovanskih in znotraj njih slovenskih razmerah ne manjka. Interes vzbujajo predvsem pomembnejši politični dogodki kot npr. volitve, nasploh pa Slovencem še naprej največ prostora namenja katoliški Slovák. Ta sicer dosti večjo pozornost posveča Mačku in Hrvatom, s katerimi se v drugi polovici 30. let slovaški avtonomisti očitno lažje poistovetijo kot s klerikalnim slovenskim vodstvom oz. njegovo avtonomistično nenačelnostjo.¹⁸⁷ Tradicionalna naklonjenost do slovenskega naroda se zato preseli bolj na področje kulture. Podobno velja tudi za slovaški tisk liberalne in socialdemokratske politične orientacije, še bolj pa za slovaški kulturno in literarno časopisje. Zato ne preseneča, da v drugi polovici tridesetih let prav na njegovih straneh najdemo nekatere najizčrpnjše in najzanimivejše prispevke o Slovencih ter slovensko-slovaških primerjavah. To še posebej velja za mesečnik Elán,¹⁸⁸ ki je že septembra 1934 objavil pogovor z Josipom Vidmarjem, pozneje pa je v njem slovaško-slovenske vzporednice aktualiziral predvsem Viktor Smolej.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Slovák, Celý svet vzrušený nad vraždou v Marseille, 11. 10. 1934.

¹⁸⁵ Slovák, Rozlúčka s král'om, 18. 10. 1934.

¹⁸⁶ Slovák, Král'ovský pohřeb v Belehrade, 19. 10. 1934.

¹⁸⁷ Avgusta 1937 objavi Slovák velik intervju z dr. Vladkom Mačkom in že v uvodu poudari, da je bil Mačkov oče slovenski gradbeni inženir v državni službi, ki se je do smrti čutil Slovenca. Novinar dr. Karol Klinovský je Mačka med drugim povprašal o njegovem pogledu na Koroščevo vladno politiko. Hrvaški voditelj mu je odvrnil, da ga Korošec ne zanima kot minister, temveč kot vodilni slovenski politik, kateremu zameri, da je vedno bil na strani Srbov proti Hrvatom. Slovák, 03. 08. 1937.

¹⁸⁸ Revija, ki je od 1930 do 1939 izhajala v Pragi, od 1939 do 1947 pa (z vmesno prekinitvijo med junijem 1944 in januarjem 1946) v Bratislavi, je pod uredništvom pesnika Jana Smréka združevala širok krog najboljših slovaških literatov, ne glede na njihovo politično, versko ali generacijsko pripadnost. Elán ni bil omejen zgolj na literaturo, ampak se je posvečal tudi ostalim umetniškim zvrstem (gledališču, slikarstvu...) ter širšim kulturnim vprašanjem in problemom. Slovaški javnosti je prinašal dosti informacij o češkem kulturnem življenju, zavzemal se je za širšo slovansko povezavo ter spremljal evropske literarne tokove. Tudi v času Slovaške republike je ostal na pred vojno utrjenih liberalnih pozicijah s sicer dobro zakrito, a kljub temu prepoznavno protifašistično tendenco. Visoka intelektualna raven, pestrost in zanimivost čez vse obdobje izhajanja ga uvrščajo v sam vrh takratne slovaške periodike. Djiny československé žurnalistiky, III. díl, Český a slovenský tisk v letech 1918–1944, NovinaY, Praha 1988, str. 252, 253; Kregar, Slovaško literarno časopisje..., str. 35–43.

¹⁸⁹ Viktor Smolej (1910–1992), publicist, lit. zgodovinar, izdajatelj, kritik, prevajalec in leksikograf. Po diplomi na ljubljanski Univerzi se je v letih 1933/34 izpopolnjeval v študiju slovaškega jezika na univerzi v Bratislavi. Tam

Vprašanje narodne samobitnosti ter političnega in kulturnega položaja znotraj večnacionalne skupnosti namreč tudi v drugi polovici tridesetih let ostaja glavna točka na slovaškem političnem dnevnem redu in se do Münchenskega sporazuma le še stopnjuje. Vsakršna izkušnja naroda v podobnem položaju, in Slovenci so to gotovo bili, ostaja ves čas zelo dobrodošla in aktualna kulturno-politična tema. Interes zanjo zato ne usahne niti z oktobra 1938 doseženo slovaško avtonomijo, kateri sledi prehod v enostrankarski avtoritarni politični režim oz. postopni konec pluralnosti slovaškega tiska,¹⁹⁰ ter marca naslednjega leta razglašeno »samostojnostjo« Slovaške.¹⁹¹

S u m m a r y

Slovak Political Newspapers from the Period between the First and the Second World Wars on Slovenes

Tone Kregar

The end of the First World War and the disintegration of the Hapsburg monarchy in 1918 brought about complex changes on the political map of Europe. The appearance of new countries, that of the Czecho-Slovak Republic and the Kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes, or Yugoslavia, denoted a new period of national and political development for Slovaks and for Slovenes. In view of their negative past experience while still a part of the Austria-Hungary, both nations were filled with considerable hope and expectations; yet these, according to the opinion of many Slovenes and Slovaks, had never quite materialized due to the unsolved national issues as well as complex political situations in both multi-national states.

Despite the differences which had originated in the past and were mostly due to different political situations and political strategies in both countries, the two nations shared a number of similar and comparable characteristics. In the period between WWI and II these were so similar that they drew attention of a number of political newspapers from that time. This article focuses on the manner Slovenes were perceived and reported on in Slovakian political newspapers from the 1920s and the first half of the 1930s. Slovakian politics was then influenced by strong Catholic, autonomistic, agrarian/liberal, and communist parties, and by social democrats. All had different ideologies and outlooks on life and also on the question of national autonomy, be it at home or, in view of similar circumstances, in Yugoslavia. Analyzed are opinions and views of different Slovakian political parties as perceived through the eyes of the daily newspapers that advocated them: *Slovenský Denník*, which was the gazette of the Slovakian part of Czechoslovakian agrarian workers, *Slovák*, the daily newspaper of Hlinka's catholically and autonomistically oriented Slovakian People's Party (HSL'S), *Robotnícke Noviny* of Slovakian social democrats, and the communist *Pravda*, or *Pravda Chudoby*.

se je seznanil s slovaško literaturo ter njenimi ustvarjalci. Svoje življenje je posvetil spoznavanju in sodelovanju Slovencev in Slovakov. Iz slovaščine je začel prevajati že v 30. letih, po vojni pa je bil lektor in predavatelj slovaškega jezika na univerzi v Ljubljani. Izdelal je tudi (doslej edini) slovensko-slovaški slovar. Več o Smolejevem življenju in delu v: Andrej Rozman, Viktor Smolej – osemdesetletnik, *Slavistična revija*, 40/1992, št. 1, str. 3–4; prim. tudi Smolejevo bibliografijo v isti številki.

¹⁹⁰ Po razglasitvi avtonomije je HSL'S v »nezanesljiva« uredništva imenovala svoje vladne komisarje, neke vrste cenzorje, kar je bil zgolj prvi korak do nameravane ukinitve časopisja, ki se ni umeščalo v njen neposredni svetovno-nazorski in ideološki kontekst. Že do konca leta 1938 se je število periodik skoraj prepolovilo, saj je prenehalo izhajati skoraj dvesto naslovov. Med njimi 18. novembra, v svojem 35. letniku, tudi socialdemokratske *Robotničke noviny*. Agrarniki, ki so se novembra priključili HSL'S – Stranki slovaške narodne enotnosti, so svoj tisk obdržali le malce dlje. Že ves čas močno nadzorovanemu mu je uspelo izhajati le do konca leta 1938, ko je bila večina agrarniškega tiska vključno s *Slovenským denníkom* ukinjenega. Iz obdobja 1. ČSR je tako ostal le še *Slovák* kot uradno glasilo HSL'S oziroma nove avtonomne oblasti (po marcu 1939 pa samostojne Slovaške republike), ki je svoj radikalni antikomunizem, antisemitizem in profašizem le še okrepil.

¹⁹¹ Več o tem v: Tone Kregar, *Slovensko-slovaški kulturni stiki (1918–1941)*, Magistrsko delo, str. 162–182.

The articles published in these newspapers reflect the manner in which their editorial boards monitored and evaluated the events taking place in Slovenia: their opinions of the country and its residents; if, and to what degree, they were familiar with events in Slovenia; and how strong was their interest in cooperation with Slovenia. During the period of the Kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes Slovakian readers were more or less regularly informed of the political, cultural, and social circumstances in Slovenia. It is interesting that despite its small size, especially in comparison with other, considerably larger, Yugoslav nations Slovenia was so often mentioned or reported on. It is true that the differentiation between the situation in Yugoslavia and in Slovenia, the evaluation of the Slovene political situation, the national question and the problems connected with them, and above all the tone of writing, all reflect different political views of the authors of these articles and of different political parties they advocated. Irrespective of this, the majority of articles express considerable affinity and admiration for, and even idealization of, Slovenes and their culture. Emphasized are mutual characteristics of both countries: their small size, their similar histories, and their unkind past. Some authors, especially those in favor of autonomy, compared political situations in Slovakia and in Slovenia and wrote about their mutual wish to attain cultural and political autonomy within their countries. It is therefore understandable that the articles in *Slovák*, the catholically-oriented daily, were the most frequent and faithfully and regularly reported on the current political situation in Slovenia, especially on the 1920s election, or on the period of king Alexander's dictatorship. Other newspapers, although in the light of their different political orientations more reserved toward the question of national rights, praised Slovene scientific achievements, cultural events, social life, the proverbial Slovene industry, perseverance, and patience. Slovenes were often referred to as models for the citizens of Slovakia. The growing cooperation between the two nations was wholeheartedly encouraged and praised. It is therefore not possible to attribute the reasons for this attitude solely to the official friendship and alliance between Czechoslovakia and Yugoslavia, but rather to the mutual feelings of cultural similarity and to comparatively similar »historical destinies« of both small Central European Slavic nations.

PRISPEVKI ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

Inštitut za novejšo zgodovino izdaja osrednjo slovensko zgodovinsko revijo za problematiko novejših zgodovine **Prispevki za novejšo zgodovino**. Revija izhaja že od leta 1960, najprej kot *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, od leta 1986 pa pod sedanjim imenom. Sprva je bila revija usmerjena izrazito v zgodovino delavskega gibanja in narodnoosvobodilnega boja, z leti pa je razširila krog predstavljanje zgodovinske problematike na celotno zgodovinsko dogajanje na Slovenskem in širše v drugi polovici 19. stoletja in v 20. stoletju. Sedaj je to revija za novejšo slovensko zgodovino; izhaja enkrat ali dvakrat letno. V reviji objavljajo sodelavci Inštituta za novejšo zgodovino in tudi drugi zgodovinarji znanstvene razprave, strokovne članke, historično dokumentacijo, knjižna poročila in ocene ter tekočo letno bibliografijo sodelavcev Inštituta.

Revijo, tudi večino starih letnikov, lahko naročite na Inštitutu za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, telefon: 200 3120 / faks: 200 3160. Naprodaj je tudi v vseh večjih slovenskih knjigarnah.